МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЦЕНТР ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ТА ДИСТАНЦІЙНОГО (ЗАОЧНОГО) НАВЧАННЯ
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему: РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ ТА ЇЇ НАСЛІДКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Здобувачки вищої освіти магістерського рівня, ІІ курсу,
групи МЕМз-21-1,
спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини»,
освітня програма (міжнародні економічні відносини)

(підпис) Срібної Марини Юріївни
(прізвище, ім'я, по батькові)

Науковий керівник (підпис) Коляда О.В., к.е.н., доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Керівник освітньо-професійної програми (підпис) Стежко Н.В, д.е.н., професор
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Допущено до захисту за рішенням кафедри
протокол від «19» січня 2023 № 2

Завідувач кафедри (підпис) Стежко Н.В, д.е.н., професор
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Ірпінь – 2023

Реєстрація № 5 23.01.2023р. _____
(дата) (підпис відповідальної особи)

Результати перевірки до захисту 03.01.2023 _____
(до захисту, на доопрацювання) (дата) (підпис)

Результат захисту 82 /B 08.02.2023 _____
(оцінка) (дата) (підпис)

Голова комісії: _____ Капелюш А.А.
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії: _____ Свєнсько Н.В.
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ Белінська Я.В.
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ Коляда О.В.
(підпис) (ініціали, прізвище)

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П.І.П.: керівника, голови комісії членів комісії, секретаря, (підписи)
ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ КЕРІВНИКОМ ТА РЕЦЕНЗЕНТОМ				
1.Зміст кваліфікаційної магістерськоїроботи (якість теоретичного матеріалу, його зв'язок з практичним, вміння представляти матеріал в логічній послідовності, наявність висновків та пропозицій)	від 0 до 30	28		08.02.2023 Капелюх А.А. Сіхєєва Н.В. Белінська Я.В. Колядка О.В. Бабенко М.С.
2.Дотримання вимог щодо оформлення	від 0 до 10	10		
3.Вчасне виконання роботи на всіх етапах у встановлені кафедроютерміни	від 0 до 5	5		
4. Рецензент	від 0 до 5	5		
РАЗОМ БАЛІВ*	від 0 до 50	48		
ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
1.Доповідь	від 0 до 10	8		
2. Роздатковий матеріал	від 0 до 5	4		
3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	від 0 до 25	20		
5. Апробація (участь у конференціях)	від 0 до 10	3		
РАЗОМ БАЛІВ	від 0 до 50	49		
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	від 0 до 100	82		

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	ЄКТС Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підпис)
82	B	4	08.02.2023	Капелюх А.А. Сіхєєва Н.В. Белінська Я.В. Колядка О.В. Бабенко М.С.

Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЕКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЄКТС	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	Б	3 (задовільно)
50-59	E	
35-49	ЄХ	2 (незадовільно)

Навчально-науковий інститут/факультет Центр післядипломної освіти та дистанційного (заочного) навчання
Кафедра міжнародних економічних відносин
Спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»
Освітня програма «Міжнародні економічні відносини»

Затверджую
Завідувач кафедри
« 01 » 11 202
Н. Сергієнко

Завдання на кваліфікаційну магістерську роботу здобувачу вищої освіти

Срібної Марини Юріївни

1.Тема кваліфікаційної магістерської роботи

Розвиток міжнародної трудової міграції та її наслідки для України Затверджена наказом ректора від «31» грудня 2021 №138

2.Строк здачі закінченої роботи - 8 грудня 2022 р.

3.Цільова установка

Мета роботи – аналіз розвитку трудової міжнародної міграції та її наслідки для України.

Об'єктом дослідження є процес трудової міжнародної міграції.

Предметом дослідження є теоретико-практичні аспекти трудової міжнародної міграції та її наслідки для України.

Базою дослідження є Державна служба статистики України, Державна міграційна служба України, Міністерство закордонних справ, Міністерство фінансів України, Світова організація праці.

4. Вихідні дані до роботи: нормативні документи, статистична державна звітність та звітність міжнародних організацій.

5.Перелік графічного матеріалу: 15 рисунків, 7 таблиць

6.Зміст кваліфікаційної магістерської роботи (перелік питань за кожним розділом):

1) сутність, види та класифікація трудової міжнародної міграції

2) наслідки міжнародної трудової міграції

3) аналіз розвитку міжнародної трудової міграції

4) місце України в міжнародній трудовій міграції

5) регулювання трудової міжнародної міграції в Україні

7.Календарний план виконання кваліфікаційної магістерської роботи

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної магістерської роботи	Строк виконання етапів роботи	
		За планом	Фактично
1	Вибір теми	До 01.11.2021	06.11.2021
2	Вивчення літературних джерел та складання плану роботи	До 30.12.2021	30.12.2021
3	Підготовка 1 розділу дипломної роботи та подання його керівнику	12.03.2022	12.03.2022
4	Підготовка 2 розділу дипломної роботи та подання його керівнику	4.06.2022	04.06.2022
5	Доопрацювання 1 та 2 розділу дипломної роботи та надання їх керівнику	01.10.2022	01.10.2022
6	Підготовка 3 розділу дипломної роботи та подання його керівнику	01.11.2022	01.11.2022
7	Підготовка вступу та висновків до дипломної роботи та подання їх керівнику	04.12.2022	04.12.2022
8	Доопрацювання дипломної роботи та подання його керівнику	До 9.12.2022	08.12.2022
9	Отримання відгуку керівника дипломної роботи	09-20.12.2022	10.12.2022
10	Допуск дипломної роботи до захисту (попередній захист)	02-05.01.2023	03.01.2023
11	Отримання зовнішньої рецензії на дипломну роботу	06-15.01.2023	10.01.2023
12	Захист дипломної роботи	07-08.02.2023	08.02.2023

8.Дата видачі завдання - «1» листопада 2021 р.

9. Керівник кваліфікаційної магістерської роботи _____ Коляда О.В.
(підпис) (прізвище, ініціали)

10. Керівник освітньо-професійної програми _____ Стежко Н.В.
(підпис) (прізвище, ініціали)

11. Завдання до виконання отримав здобувач вищої освіти _____ Срібна М.С.
(підпис) (прізвище, ініціали)

АНОТАЦІЯ

Срібної Марини Юріївни

Тема роботи: Розвиток міжнародної трудової міграції та її наслідки для України

Мета роботи полягає в дослідженні сучасного стану та динаміки іноземних інвестицій в Україні.

Завданнями роботи є:

- визначити сутність міжнародної трудової міграції, її види та класифікацію;
- окреслити наслідки міжнародної трудової міграції;
- проаналізувати сучасний стан трудової міжнародної міграції;
- оцінити місце України в міжнародній трудовій міграції;
- визначити напрями регулювання міжнародної трудової міграції.

Предметом дослідження виступають теоретико-практичні аспекти трудової міжнародної міграції та її наслідки для України.

Об’єктом дослідження є процес трудової міжнародної міграції.

Базою дослідження є Державна служба статистики України, Державна міграційна служба України, Міністерство закордонних справ, Міністерство фінансів України, Світова організація праці.

За результатами дослідження сформульовані напрями регулювання міжнародної трудової міграції.

Одержані результати можуть бути використані для подальшого вивчення міжнародної трудової міграції та її наслідків для України.

Кваліфікаційна магістерська робота містить 60 сторінок, 7 таблиць, 15 рисунків, список використаних джерел з 45 найменувань.

Ключові слова: міжнародна трудова міграція, країна-донор, країна-реципієнт, наслідки міграції, трудові мігранти, розвиток міграції, міграційні процеси.

Рік виконання кваліфікаційної магістерської роботи 2022.

Рік захисту кваліфікаційної магістерської роботи 2023.

ANNOTATION

Sribna Maryna Yurievna

Topic: Development of international labor migration and its consequences for Ukraine

The purpose of the work is to study the current state and dynamics of foreign investments in Ukraine.

The tasks of the work are:

- to determine the essence of international labor migration, its types and classification;
- outline the consequences of international labor migration;
- to analyze the current state of labor international migration;
- assess Ukraine's place in international labor migration;
- to determine directions of regulation of international labor migration.

The subject of the study is the theoretical and practical aspects of international labor migration and its consequences for Ukraine.

The object of the study is proces of international labor migration.

The basis of the research is the State Statistics Service of Ukraine, the State Migration Service of Ukraine, the Ministry of Foreign Affairs, the Ministry of Finance of Ukraine, and the International Labor Organization.

Based on the results of the research, directions for regulation of international labor migration were formulated.

The obtained results can be used for further study of international labor migration and its consequences for Ukraine.

The qualifying master's thesis contains 60 pages, 7 tables, 15 figures, a list of used sources from 45 names.

Key words: international labor migration, donor country, recipient country, consequences of migration, labor migrants, development of migration, migration processes.

The year of completion of the qualifying master's thesis is 2022.

The year of defense of the master's thesis is 2023.

ЗМІСТ

ВСТУП 4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ МІЖНАРОДНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ 6
1.1. Трудова міжнародна міграція: сутність, види, класифікація 6
1.2. Наслідки міжнародної трудової міграції 13
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ 19
2.1. Аналіз розвитку міжнародної трудової міграції 19
2.2. Місце України в міжнародній трудовій міграції 26
РОЗДІЛ 3. РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВОЇ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ 38
ВИСНОВКИ 45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 49

ВСТУП

Актуальність роботи. Трудова міжнародна міграція – це досить складний процес, який забезпечує організацію та функціонування ринку праці на міжнародному рівні та сприяє вагомому соціальному та економічному впливу на розвиток економік країн, які приймають участь в обміну трудовою силою. Трудова міжнародна міграція впродовж часу піддається постійним трансформаціям і тому існує важлива та постійна необхідність в різнобічних дослідженнях цього процесу.

Стан і ступінь розробки проблеми в спеціальній літературі. Впродовж останніх десятиліть було докладено багато зусиль для теоретичного оцінювання процесу трудової міграції, але саме трудова міжнародна міграція, як основний вид світової міграції нашого століття, залишається не досить дослідженою. Вивченням та дослідженням міграції були присвячені праці багатьох російських та українських дослідників: Ж. Зайончковська, В. Іонцев, Е. Лібанова, О. Малиновська, Л. Рибаковський, Т. Петрова, І. Прибиткова, В. Переведенцев, А. Хомра, Б. Хорев, Т. Юдіна та інші. Було досліджено чимало різних видів міграції та здійснено кілька підходів до класифікації міграції населення.

Метою дипломної роботи є аналіз розвитку трудової міжнародної міграції та її наслідки для України.

Для досягнення мети поставлено наступні *завдання*:

- визначити сутність міжнародної трудової міграції, її види та класифікацію;
- окреслити наслідки міжнародної трудової міграції;
- проаналізувати сучасний стан трудової міжнародної міграції;
- оцінити місце України в міжнародній трудовій міграції;
- визначити напрями регулювання міжнародної трудової міграції.

Об'єкт дослідження – трудова міжнародна міграція.

Базою дослідження є Державна служба статистики України, Державна міграційна служба України, Міністерство закордонних справ, Міністерство

фінансів України, Світова організація праці. Методологічною і теоретичною основою дипломної роботи є положення, які висвітлені в статтях, монографіях, наукових публікаціях вітчизняних та зарубіжних вчених.

Предметом дослідження виступають теоретико-практичні аспекти трудової міжнародної міграції та її наслідки для України.

Методи дослідження. У процесі дослідження використовувалися такі загальнонаукові методи пізнання дійсності, як теоретичне узагальнення, порівняння та систематизація (при дослідженні сутності поняття «міжнародна трудова міграція», визначенні основних характеристик); порівняння (у процесі встановлення позитивних та негативних наслідків); системного аналізу; методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції.

Науково-практична значимість одержаних результатів. Одержані результати можуть бути використані для подальшого вивчення міжнародної трудової міграції та її наслідків для України.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ МІЖНАРОДНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ

1.1. Трудова міжнародна міграція: сутність, види, класифікація

Сучасний світ не стоїть на одному місці і розвивається з величезною швидкістю. По всьому світу насьогодні у політичній, економічній та соціальній сферах відбуваються досить складні процеси. Створення мережі Інтернет, популярність й поширення англійської мови, посилення ролі й впливу ТНК, громадських рухів змінюють та перетворюють світ в єдину систему, роблять кордони між країнами умовними та «відкритими». Цей процес перетворення отримав термін «глобалізація». Міграція є одним із наслідків глобалізації. Сучасна міграція поширена по всій планеті і проникає в усі куточки світу а з часом зачіпає все більше і більше країн.

Термін «міграція» походить від латинського слова «migratio», що означає переселення або переміщення. Міграція населення – переміщення людей через адміністративно-територіальні межі, пов'язане з їх переселенням з одного місця в інше, часто зі зміною місця проживання на тривалий час або назавжди [23, с. 743].

Вперше поняття «міграція» ввів у науковий вжиток у кінці XIX століття англійський учений Е. Равенштейн (1834–1913) у своїй роботі «Закони міграції».

Равенштейн трактує міграцію як безперервний процес, який обумовлений взаємодією чотирьох основних груп чинників, що діють: «у початковому місці проживання мігранта, на стадії його переміщення, в місці в'їзду, а також чинники особистого характеру» [24, с. 36]. Крім того, англійський вчений Е. Равенштейн визначив міграцію як «постійну або тимчасову зміну «місця проживання людини» та сформулював 11 законів міграції:

– міграція відбувається крок за кроком, поступово;

– міграції на великі відстані спрямовуються як правило у великі торгові та промислові центри;

– найчастіше міграції здійснюється у межах невеликих відстань;

– кожному міграційному потоку відповідає контрпотік;

– населення сільських районів набагато більш рухливе у міграційному плані, ніж жителі міст;

– в міжнародній міграції більш активними є саме чоловіки, а жінки більш активні у внутрішніх міграціях;

– більшість мігрантів представлено у вигляді дорослого населення, сім'ї як правило дуже рідко мігрують за межі своєї країни;

– масштаби міграції зростають з розширенням торгівлі, транспорту та зростанням промисловості;

– зростання великих міст у значній мірі обумовлено міграцією населення, ніж природним приростом населення;

– значна частина мігрантів з сільської місцевості обирає великі торгові та промислові центри;

– економічні причини міграції є визначальними [35, с.536].

Існує безліч видів та класифікацій міграції населення, але нас цікавить такий вид міграції як трудова міграція.

Трудова міґрація – це міґрація осіб, що внаслідок погіршення економічної ситуації переїжджають на певний час для того, щоб найнятись на роботу та покращити своє матеріальне становище [7].

Згідно Міжнародній конвенції «Про захист прав всіх працівників-мігрантів та членів їх сімей»: «трудящий-мігрант» означає особу, яка буде займатися, займається або займалася оплачуваною діяльністю в державі, громадянином якої він чи вона не є (стаття 2). Під даним видом міграції робочої сили розуміється переселення працездатного населення з одних держав в інші, яке викликане причинами економічного або іншого характеру [22].

Згідно Конвенції «Про правовий статус трудящих-мігрантів і членів їхніх сімей держав учасниць Співдружності Незалежних Держав (СНД)» стаття 1: «трудящий-мігрант – особа, яка є громадянином однієї зі сторін, а також особа без громадянства, яка постійно проживає на території однієї сторони, законно знаходиться та на законній підставі займається оплачуваною трудовою діяльністю на території іншої сторони, громадянином якої вона не є та в якій постійно не проживає» [16].

Під міграцією робочої сили в загальних рисах розуміється процес переміщення трудових ресурсів з метою працевлаштування на більш вигідних умовах, що визначаються співвідношенням попиту та пропозиції на ринку праці, ніж в країні походження або регіоні постійного проживання мігранта. Крім того, трудова міграція ще й утворюється на стику відносин між суб'єктом (трудовим-мігрантом), який здійснює трудову діяльність на території країни, громадянином якої він не є, та роботодавцем (наймачем), який є представником другої сторони виниклих відносин [35, с. 537].

У залежності від географічної спрямованості трудову міграцію поділяють на міжнародну (зовнішню) та внутрішню (рис.1.1). Отже, ми бачимо, що під внутрішньою трудовою міграцією розуміється внутрішнє переміщення осіб між містами та регіонами в межах однієї країни, а під міжнародною (зовнішньою) трудовою міграцією – рух населення з однієї країни (країни походження) в іншу. Саме міжнародна трудова міграція буде розглядатися в роботі.

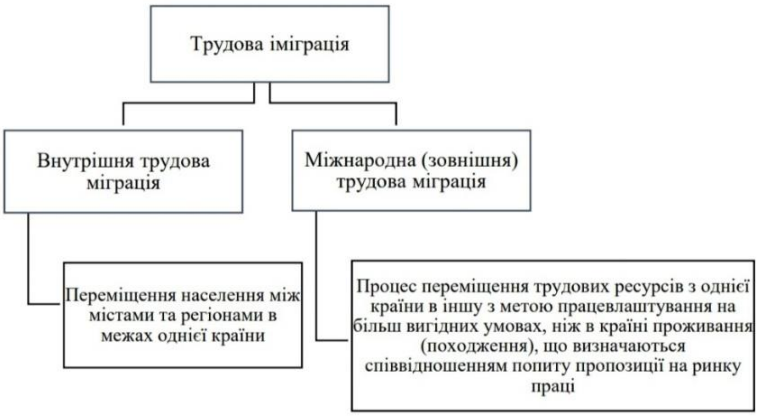


Рисунок 1.1. Класифікація трудової міграції за географічною спрямованістю [31]

В Конвенції № 97 Міжнародної організації праці (МОП) «Про працівників-мігрантів» надається таке поняття: «міжнародна трудова міграція – це процеси міждержавного переміщення осіб з метою працевлаштування» [17], проте, на нашу думку, наступне формулювання надає більш повніше визначення: міжнародна трудова міграція – це переміщення трудових ресурсів між країнами та використання цих ресурсів за межами національних кордонів протягом якось періоду часу. До трудових ресурсів відноситься частина населення країни, що працездатна, тобто володіє фізичним розвитком, розумовими здібностями та знаннями, що необхідні для заняття суспільно корисною працею. Основну частину трудових ресурсів країни становить її населення саме в працездатному віці, а також підлітки та особи пенсійного віку, які здатні працювати [31].

Міжнародна трудова міграція різноманітна та доцільно класифікувати трудову міграцію за різними видами, цілями й причинами.

Міграція робочої сили проявляється в таких різновидах як: імміграція, еміграції та реміграції (рис.1.2).



Рисунок 1.2. Види трудової міжнародної міграції [7]

Враховуючи відомі види міграцій, пропонує таку класифікацію міжнародної трудової міграції:

1. За тривалістю перебування виділяємо:

– Постійна міграція – це виїзд (в'їзд) населення в іншу країну на постійне місце працевлаштування та проживання;
– Тимчасова трудова міграція – міграція працівників, що переїжджають в іншу країну на визначений обмежений період часу [6, с. 499];

а) довготривала – міграція, яка триває більше одного року (за міжнародними загальноприйнятими нормами, що схвалені Міжнародною організацією з міграції (МОМ) [6, с. 495];

б) короткотривала – міграція, яка триває менше одного року, але більше, ніж три місяці [6, с. 498];

в) крокова – це переміщення трудового мігранта спочатку в одну яку-небудь країну, потім в іншу, потім в кінцеве місце міграції. Крокова міграція дуже поширений вид міграції для українських трудових мігрантів до країн ЄС: коли мігрант не може знайти роботи в межах однієї країни ЄС, він переїжджає до іншої, не повертаючись до країни-донора, і мігрує до тих пір, доки не знайде відповідного місця праці;

г) маятникова – це міграції, які можуть бути регулярними або повторюваними переміщеннями працівників з метою до тієї ж країни. Українські науковці трактують як щоденні або щотижневі поїздки населення з місць проживання до місця зайнятості й у зворотному напрямі, тривалістю до одного місяця [3, с. 130]. А. Фіхель і М. Окольські вживають термін «маятникова міграція» як тимчасовий вид міграції в контексті «незавершеної міграції» з Польщі до країн Західної Європи після скасування візового режиму між Польщею та ЄС [28, с. 31];

д) циклічна – одноразові або багаторазові, регулярні або нерегулярні переміщення до різних країн на різне місце праці з постійним поверненням додому, характерною ознакою цієї міграції на сучасному етапі є її повторюваність [28, с. 32];

е) сезонна – міграція з метою або на період виконання сезонних робіт (наприклад, збирання врожаю), також її можна розглядати або як маятникову, або як циклічну;

є) ротаційна – коли одне місце праці може розподілятися між декількома працівниками-мігрантами, які почергово їздять з метою працевлаштування саме на цьому робочому місці [24, с. 77]. Очевидно, що такий вид міграції також можна віднести як до маятникової, так і до циклічної міграції.

2. За критерієм прийняття рішення міжнародну трудову міграцію класифікують:
   - Добровільна міграція – це пересування людей за власним бажанням та викликане суттєво особистими причинами, тобто рішення про міграцію особа приймає добровільно;
   - Вимушена економічною ситуацією – це рішення про міжнародну трудову міграцію внаслідок фінансової або економічної ситуації, яка склалася або в сім'ї особи, або в країні проживання цієї особи.
3. За рівнем кваліфікації трудових мігрантів:
   - Висококваліфікована (професіональна міграція або «витік мізків»),
   - Низькокваліфікована (міграція малокваліфікованої робочої сили з країн, що розвиваються у розвинені держави).
4. За географічним критерієм міжнародну трудову міграцію можна розподілити на:
   - З точки зору відстані: регіональна – переміщення в межах певного регіону, який має певні ознаки (являє собою групу межуючих країн, що представляють окремий економіко-географічний); міжрегіональна; внутріконтинентальна; міжконтинентальна;
   - З точки зору напрямку переміщення: північ–південь, схід–захід, південь–північ, тощо;
   - За типом населеного пункту: село–місто, місто–село, місто–місто, село–село (або можуть бути й інші види адміністративно-

територіальних одиниць, оскільки в різних країнах ці одиниці мають інші назви або специфіку).

5. За кількістю учасників міжнародну трудову міграцію можна класифікувати:

- Відносно країн-учасниць:

а) малочисельна – міграція незначної кількості осіб, переміщення яких не мають суттєвого економічного ефекту для країни-донора чи реципієнта,

б) багаточисельна (масова) – це переміщення значної кількості осіб, яке має важливий економічний ефект як для країни-донора, так і для реципієнта;

– Відносно мігрантів-учасників міграцію виділяємо:

а) індивідуальну (одноосібна міграція) ,

б) сімейну (мігранти, які об'єднані сімейними зв'язками (при цьому не обов'язково, що усі члени сім'ї є працевлаштованими на території даної країни),

в) групову(мігранти є друзями або знайомими).

6. За способом організації виділяємо:

– Організована трудова міграція:

а) державна (службове переміщення державних посадових осіб на роботу в інші країни),

б) приватна (міжнародне переміщення осіб, працевлаштуванням яких займаються комерційні фірми-посередники чи іноземні представництва в країні-донорі або самостійною, наприклад співробітники ТНК),

в) самостійна (самостійно організоване переміщення трудових мігрантів на конкретне визначене місце праці;

– Неорганізована або стихійна міжнародна трудова міграція – це переміщення трудових мігрантів до іншої країни на невизначене місце праці без попередніх домовленостей з роботодавцем, без допомоги фірми-посередника, знайомих тощо.

7. За правовим статусом міжнародна трудова міграція:

– Неврегульована або нелегальна – міграція осіб які перебувають та здійснюють свою трудову діяльність на території іноземної держави, порушуючи при цьому усі її вимоги щодо працевлаштування,

– Напіврегульована – міграція осіб, які перебувають та здійснюють свою трудову діяльність на території іноземної держави, порушуючи при цьому одну з таких вимог: правила (умови) перетину кордону, порядок перебування (резидентство) або законність працевлаштування,

– Врегульована – міграція осіб, які перебувають та здійснюють свою трудову діяльність на території іноземної держави, не порушуючи її законодавства.

З розвитком світових міґраційних процесів з'являються нові види міжнародної трудової міграції і тому класифікацію потрібно буде доповнювати та удосконалювати. У більшості випадків міжнародна трудова міграція розглядається як тимчасова, проте в останній час прослідковується тенденція неповернення працівників-мігрантів до себе в країну постійного проживання. Вони досить успішно інтегруються в середовище країни-реципієнта, отримують статус резидента або громадянина, користуються програмами об'єднання сімей. Таким чином, тимчасова трудова міграція трансформується у постійну міжнародну трудову міграцію [28, с. 33].

1.2. Наслідки міжнародної трудової міграції

На сьогодні немає жодної країни у світі, яка б на будь-якому етапі свого розвитку не була б залучена у процес світових міграційних явищ: або як країна-донор, тобто постачальник трудової сили, або як країна-реципієнт. Внаслідок такого світового явища, як трудова міжнародна міграція відбувається вибуття або прибуття робочої сили, яка забезпечує своєю діяльністю різні галузі країни: культури, медицини, науки, будівництва, виробництва тощо. Вивчаючи трудову міжнародну міграцію як явище, важливо звернути увагу на її наслідки як для країни-донора, так й для країни-

реципієнту. Наслідки трудової міжнародної міграції неоднозначні та мають як позитивний, так негативний характер впливу на соціальні та економічні сфери країн, які залучені у процес міграції.

Серед позитивних наслідків виділяємо наступні:

- трудова міжнародна міграція є вдалим способом працевлаштування безробітного населення за кордоном та дає змогу зменшити всередині країни соціальну напругу в суспільстві;
- дає можливість не тільки знайти роботи, але також й поліпшити самі умови праці;
- трудова міжнародна міграція сприяє надходженню у країну-донора чималих коштів, які можна розглядати як свого роду інвестування в її економіку;
- відбувається виробничий, науковий, культурний та інші обміни між країнами;
- трудові мігранти, які повертаються додому зі своїм заробітком, мають можливість розпочати свій власний бізнес і це сприятиме появі нових робочих місць [25].

Міграція може мати позитивні ефекти і для приймаючої країни при нестачі трудових ресурсів, і для країни, яка «віддає» свій надлишок трудових ресурсів. Позитивних наслідків доволі чимало, проте, на жаль, масштаби негативних наслідків трудової міжнародної міграції значно більші.

Негативні наслідки наступні:

-існує серйозна загроза втрати виробничого, наукового та інтелектуального потенціалу, робочої сили працездатного віку. У кращому випадку ця втрата має тимчасовий характер, проте у останні часи спостерігається така тенденція неповернення трудових мігрантів до себе в країну, що перетворюється у не зворотні втрати людського капіталу. Ця перспектива стає більш реальнішою зі збільшенням часу закордонних трудових поїздок, кращою адаптацією мігрантів за кордоном, покращенням умов проживання та фінансового становища. Трудові мігранти асимілюються в новій державі, забирають свої родини та стають частиною людського капіталу вже країни-реципієнта. Таким

чином, трудова міжнародна міграція може виступати фактором, який значно підвищує ризик еміграції;

- у більшості випадків, трудові мігранти намагаються приховати зароблені гроші, щоб не сплачувати податки;
- з'являються загрози, які мають соціальний характер та пов'язані із руйнуванням родин трудових мігрантів або навіть сирітства дітей, порушенням статево-вікової структури в країні-донорі, демографічні проблеми.

Трудова міжнародна міграція в сучасних умовах глобалізації економічного розвитку уявляє собою масштабне явище, яке викликає неоднозначні наслідки та слабо регулюється. Процес трудової міграції має наслідки в соціально-економічних сферах у країнах. Наслідки можуть відбуватися через міграційні переміщення, збільшення масштабів викликає деформації, які можуть мати як позитивний, так й негативний вплив на розвиток як країн-донорів, так і країн-реципієнтів.

Більш детальний вплив позитивних наслідків трудової міжнародної міграції для країн представимо у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

Позитивні наслідки трудової міжнародної міграції [25]

Для країн-донорів	Для країн-реципієнтів
– підвищення рівня життя трудового мігранта та його родини;	– поповнення внутрішнього ринку праці переважно більш дешевшою робочою силою;
– підвищення кваліфікації трудового мігранта, що повернувся на батьківщину;	– можливість використовувати для роботи вже професійно-підготовлених мігрантів (заощадження коштів та часу на навчання);
– зниження напруги на ринку праці через виїзд частини трудоактивного населення;	– підвищення конкуренції на внутрішньому ринку праці, таким чином працедавці мають кращу можливість обрати більш кваліфікованого працівника;
– сприяє надходженню у країну-донора чималих коштів, які можна розглядати як свого роду інвестування в її економіку;	– прискорення економічного зростання;
– можливість створення нових робочих місць через відкриття трудовими мігрантами свого бізнесу за рахунок зароблених ними коштів за кордоном.	– розширення культурного різноманіття.

Також розглянемо більш детально негативні наслідки трудової міграції як для країн-донорів, так і для країн-реципієнтів у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2.

Негативні наслідки трудової міжнародної міграції [25]

Для країн-донорів	Для країн-реципієнтів
– втрати країни пов'язані з відтоком людського капіталу;	– підвищення тиску на внутрішній ринок праці іноземної робочої сили;
– відтік «мізків», кваліфікованих спеціалістів, та, як наслідок, зниження культурного, наукового рівня та технологічного потенціалу;	– неконтрольовані зростаючи масштаби нелегальних мігрантів;
– ризики руйнування родин;	– ймовірнісь додаткових проблем, пов'язаних з соціальним захистом трудових мігрантів;
– ризики поширення соціального сирітства;	– відтік національної валюти;
– скорочення працездатного населення та порушення статево-вікової структури;	– підвищення конкуренції на внутрішньому ринку праці;
– старіння населення;	– ризки виникнення тіньових ринків праці та тіньових осередків життєдіяльності іноземців;
– економічний спад;	– ризики втрати власного трудового капіталу, внаслідок припливу дешевої робочої сили;
– деквалiфікації внаслідок виконання закордоном переважно низькокваліфікованих робіт.	– втрата дешевих спеціалістів-імігрантів, при їх поверненні на батьківщину.

Не можна залишити без уваги і наслідки трудової міграції для самих активних учасників трудової міграції. Трудові мігранти, у порівнянні з країнами залишаються в кінцевому підсумку в більш виграшному положенні за рахуноксвоєї економічної вигоди – значного збільшення доходу. Користь від трудової міграції може бути ще оцінена не тільки з економічної точки зору, але й з соціальної, розширюючи можливості в цивільно-правовому аспекті.

Наслідки трудової міжнародної міграції для трудових мігрантів наступні:

1. позитивні: зростання доходів, посилення соціальних гарантій, поліпшення якості життя мігранта та членів його родини, отримання додаткових прав свободи людини, можливість отримання нових знань, навичок та підвищення кваліфікації;
2. негативні: ризики особистого характеру, що можуть бути пов'язані з переміщенням на нове місце роботи, психологічні та соціальні наслідки

для родини, психологічне навантаження на трудового мігранта, ризики та загроза потрапити в трудове рабство за кордоном.

Таким чином, зробити однозначний висновок про те, що трудова міжнародна міграція – явище позитивне чи негативне, не є можливим. Саме тому в кожному конкретному випадку важлива об'єктивна оцінка держави [33, с. 55-56]. Дослідники й вчені вивчають такі напрямки міграційних процесів: міграція трудової сили з країн, що розвиваються в розвинені країни та трудова міграція між розвиненими країнами. І в одного, і в іншого напрямку міграційних процесів є негативні наслідки, але вони носять різний характер. Трудова міграція між розвиненими країнами відбувається, як правило, на рівні висококваліфікованих кадрів, відбувається в основному у вигляді «витоку мізків» та в більш меншою мірою залежить від економічних та соціальних факторів. Трудова міграція з країн, що розвиваються відбувається в основному на рівні низькокваліфікованої робочої сили, приплив нелегальної робочої сили може бути великою проблемою для приймаючої розвиненої країни і протистояти цьому досить важко.

Трудова міжнародна міграція майже неконтрольований процес та має стихійний характер. Масштаби трудових міжнародних міграцій, що безконтрольно зростають, мають, як правило, негативні наслідки для розвитку країни. До вирішення проблем та наслідків трудових міжнародних міграційних процесів потрібно підходити досить серйозно. В гіршому випадку, вони можуть спричиняти соціальні та економічні проблеми всередині країн, які беруть участь в міграційних процесах, наприклад: підвищення цін на нерухомість, на продукти харчування, проблеми освіти, криміналізація суспільства, проблеми в системі охорони здоров'я тощо [14].

Для того, щоб пом'якшити вже існуючи або можливі негативні наслідки трудової міжнародної міграції, а також для того, щоб отримати максимальну користь від неї, уряди країн використовують на державному рівні різні методи регулювання міграційних процесів. Для продуктивного економічного, соціального та демографічного розвитку уряди країн впроваджують

кардинальні програми щодо регулювання масштабів трудової міграції на будь-якому рівні.

Можна точно стверджувати про такий беззаперечний факт, що насьогодні трудова міжнародна міграція населення є явищем масштабним, загальнодержавним та світовим, яке потребує серйозного всебічного аналізу, вивчення, прогнозування та адекватної реакції держави через формування та реалізацію національної еміграційної та імміграційної політики [44, с. 1].

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ

2.1. Аналіз розвитку міжнародної трудової міграції

Трудова міграція отримала новий поштовх завдяки Декларації Діалогу на високому рівні Генеральної Асамблеї ООН з питань міжнародної міграції та розвитку у жовтні 2013 р., яка визнала мобільність людини ключовим фактором сталого розвитку та важливий внесок трудової міграції у реалізацію Цілей розвитку тисячоліття. На міжнародній конференції праці 2014 р. Генеральний директор МОП закликав «побудувати порядок денний для справедливої міжнародної міграції, який не лише поважає основні права трудових мігрантів, але й відкриває реальні можливості для гідної праці» [21]. Це означає справедливий розподіл благ, які вони допомагають створювати, та необхідність формування та реалізації міграційних програм, що відповідають рівноцінним інтересам країн походження та призначення, робітників мігрантів, роботодавців та громадян.

На думку Сардака С.Е., «міжнародних трудових мігрантів здебільшого приваблюють вищі (іноді кілька разів) заробітні плати у порівнянні з країнами походження. Також важливим мотивом є підвищений попит на певні спеціальності, що в свою чергу, передбачає більш високий заробіток мігрантів» [8]. В таблиці 2.1 відображені ключові показники міжнародної міграції в світі, які були представлені в авторитетному міжнародному виданні "World Migration Report 2022" [5].

Як бачимо з показників, що наведені в таблиці 1, у перші два десятка років XXI ст., міграційні процеси відбувалися дуже активно, про що свідчать значення їх ключових показників. Так, загальний приріст числа міжнародних мігрантів становив більш ніж 100 млн осіб. Якщо у 2000 р. міжнародних мігрантів в світі налічувалось більш 173 млн ос., то у 2021 р. – 281 млн ос. Глобальні грошові перекази зросли майже у 5,6 разів – зі 126 млрд дол. у 2000

р. до 702 млрд дол. в 2021 р [29]. За 21 роки збільшилась кількість країн учасниць Міжнародної організації міграції зі 76 до 174 та кількість її виїзних офісів зі 120 до 450 од. Всі ці факти у сукупності свідчать про те, що на початку XXI ст. Під впливом політичних, соціально економічних, демографічних та ін. факторів відбувається значне прискорення міграційних процесів у країнах світової спільноти.

Таблиця 2.1.

Ключові показники міжнародної міграції у глобальному вимірі [14]

№	Показники міжнародної міграції	2000	2021
1	Загальна чисельність міжнародних мігрантів у світі, млн ос.	173,5	281
2	Частка міжнародних мігрантів у загальній чисельності населення світу,%	2,8	3,6
3	Частка жінок у загальній чисельності міжнародних мігрантів, %	47,5	48
4	Регіон з найбільшою часткою міжнародних мігрантів, %	Океанія	Океанія
5	Країна з найбільшою часткою міжнародних мігрантів	ОАЕ	ОАЕ
6	Загальна чисельність трудових мігрантів, млн осіб	-	169
7	Глобальні міжнародні грошові перекази, млрд дол. США	126	702
8	Кількість біженців , млн осіб	14	26,4
9	Кількість держав-членів Міжнародної організації міграції	76	174
10	Кількість виїзних офісів Міжнародної організації міграції, од	120	450

У таблиці 2.2 представлена динаміка чисельності міжнародних мігрантів та їх розподіл за регіонами світу.

Таблиця 2.2.

Динаміка чисельності міжнародних мігрантів за регіонами світу, млн осіб [30]

Регіони світу	2000	2005	2010	2015	2021
Весь світ	173588441	191615574	220781909	248861296	280580000
Африка	15051677	15969835	17804198	23476251	25400000
Азія	49394322	53439306	65938712	77231760	85600000
Європа	56858788	63594822	70678025	75008219	86700000
Південна Америка	6570729	7224942	8262433	9441679	14800000
Північна Америка	40351694	45363257	50970861	55633443	58700000
Океанія	5361231	6023412	7127680	8069944	9380000

За даними таблиці 2.2, можна констатувати, що за останні 20 років відбулося збільшення чисельності міжнародних мігрантів у світі більш ніж на 100 млн ос., або більш ніж на 60 %. Це явище можна охарактеризувати як позитивний динамічний процес, який охопив всі регіони світу та загалом

глобальну економіку. Так, у 2021 р. з 280 млн мігрантів, майже 1/3, мігрувала до країн Азії — 85,6 млн осіб, до європейських країн було переміщено 86,7 млн осіб, до Північної Америки — 58,7 млн ос., до країн Африки — 25,4 млн ос., до Південної Америки — 14,8 млн ос., в Океанію близько 9 млн ос. Це відповідно на 36,3 млн ос., 29,9 млн ос., 18,4 млн ос., 10,4 млн ос., 8,3 млн ос., 4,й млн ос. більше ніж у 2000 році [33].

Таблиця 2.3 містить інформацію стосовно країн, які є дуже привабливими для мігрантів в останні майже два десятка років. За даними, що наведені у таблиці 3, можна зробити висновок, що кількість міжнародних мігрантів у країнах має стійку тенденцію до збільшення, особливо швидка динаміка такого зростання зафіксована в США + 15,9 млн ос., Саудівській Аравії + 7,9 млн ос., Об'єднаних Арабських Еміратах +6,1 млн ос. Серед європейських країн найбільше зростання мігрантів відбувалось у Великій Британії + 4,8 млн ос., Німеччині + 4,2 млн ос. та Італії + 4,1 млн ос. На це вплинули як процеси глобалізації світового господарства, так і поглиблення регіональних інтеграційних процесів. Лише у Російський Федерації за цей період відбулося скорочення числа мігрантів на 500 тис. осіб, що частково пов'язано із переорієнтацію українських заробітчан на ринки праці країн ЄС.

Таблиця 2.3.

Топ-10 країн світу, до яких прямують міжнародні мігранти, млн осіб [26]

Країни	Кількість міжнародних мігрантів, млн осіб		Абсолютний приріст, млн осіб	Відносний приріст, %
	2000	2021		
США	24,8	50,7	15,9	45,7
Канада	5,5	7,9	2,4	28,9
Німеччина	8,9	13,1	4,2	47,1
Франція	6,3	8,3	2	31,7
Великобританія	4,7	9,5	4,8	102,1
Італія	2,1	6,2	4,1	295,2
Російська Федерація	11,9	11,4	-0,5	-4,2
Об'єднані Арабські Емірати	2,4	8,5	6,1	354,1
Саудівська Аравія	5,2	13,1	7,9	251,9
Австралія	5,3	8,9	3,6	67,9

За підрахунками МОП у світі налічується 169 млн робітників мігрантів, що дорівнювало 63,5 % від усієї кількості мігрантів (рис.2.1). Ці працівники вносять прямий і опосередкований вклад у розвиток суспільства та економіки країн, що їх приймають. Однак у багатьох країнах мігранти відчувають деякі труднощі на ринку праці через обмеження права на працю, невизнання їх іноземних повноважень та досвіду роботи, дискримінацію та мовні бар'єри та інші фактори. Чоловіки складають більшу частку трудових мігрантів. Так, у 2021 році чоловіків мігрантів налічувалось 98,7 млн ос., а чисельність жінок мігрантів дорівнювала 70,3 млн ос., або 58,4 і 41,6 %, відповідно (рис. 2). Більша частка чоловіків серед трудових мігрантів пояснюється їх більшою кількістю серед міжнародних мігрантів працездатного віку та їх вищу продуктивність праці.

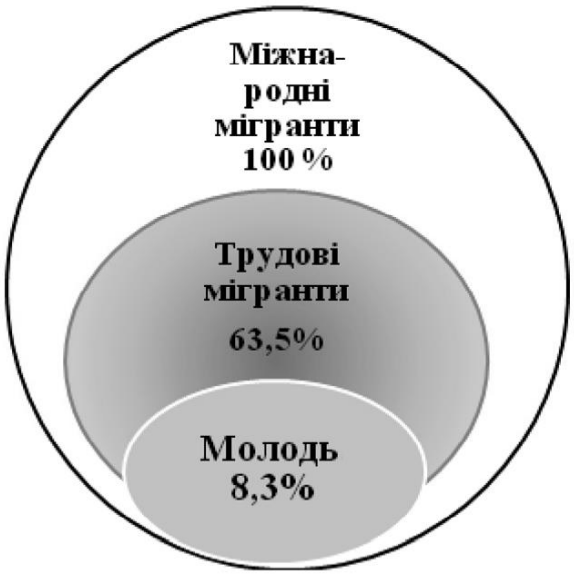


Рис. 2.1. Частка трудових мігрантів (у тому числі молодого віку) у загальній чисельності міжнародних мігрантів у 2021 році [14]

Більше того, між 2015 та 2021 роками частка чоловіків серед робітників мігрантів збільшилася з 55,7% до 58,4 відсотка, частка чоловіків серед мігрантів працездатного віку зросла з 51,9 % у 2015 році до 54,2 % у 2021 році, частка жінок серед мігрантів робітники впала з 44,3 до 41,6 % протягом того ж часового періоду [36]. Більш висока частка чоловіків серед трудових мігрантів може пояснюватися також такими факторами, включаючи більшу ймовірність міграції жінок з інших причин ніж зайнятість (наприклад, для

возз'єднання сім'ї), а також можливою дискримінацією жінок, що зменшує їхні можливості працевлаштування в зазначених країнах. Соціальна стигматизація, дискримінаційний вплив політики та законодавства, насильство та цькування не тільки підриває доступ жінок до гідної роботи, але також може призвести до відсутності рівної оплати праці та спад розвитку секторів, що більш опановані жінками.

Глобальний розподіл робітників мігрантів за галузями економічної діяльності та за статтю відображено у таблиці 2.4. Як свідчать дані, наведені у таблиці 2.4, переважна більшість трудових мігрантів у світі були зайняті у сфері послуг — 116,8 млн ос. зі 69 млн робітників мігрантів, що складає 69,1 %. Зайнятість у промисловості, включаючи обробну і будівництво, становила 33,5 млн осіб (19,8%) та у сільському господарстві 18,7 млн осіб (11,1%). Серед 69,1 % трудових мігрантів, які зайняті у в секторі послуг, близько 5,7 % працювали як побутові працівників та 63,4% в інших сферах послуг. Цікаво відзначити відмінності між чоловічим та жіночим розподілом робітників мігрантів за секторами. Для обох статей, на сільське господарство припадало майже однаково (близько 11%). Чоловіки більше зайняті у промисловості, ніж жінки (21,8 % проти 18 %) та менше у сфері послуг (67,4 % проти 70,2 %).

Таблиця 2.4.

Розподіл робітників-мігрантів за галузями економічної діяльності у 2021 р. [26]

	Чисельність трудових мігрантів, млн осіб			**Розподіл за галузями економічної діяльності, %**		
	Сільське господарство	**Промисловість**	**Послуги**	**Сільське господарство**	**Промисловість**	**Послуги**
Всього	18,7	33,5	116,8	11,1	19,8	69,1
Чоловіки	10,3	20,6	64,8	10,8	21,8	67,4
Жінки	8,4	12,9	52	11,8	18	70,2

Як бачимо з рисунка 2.2, вікові склади чоловічої та жіночої статей трудових мігрантів дуже схожі. Загалом зі 169 млн трудових мігрантів 146,2

млн (86,5 %) складали працездатні особи у віці 25-64 років. Частка молоді у віці 15-24 років становила 8,3%, а питома вага осіб віком більш 65 років була 5,2 % із загального числа трудових мігрантів.

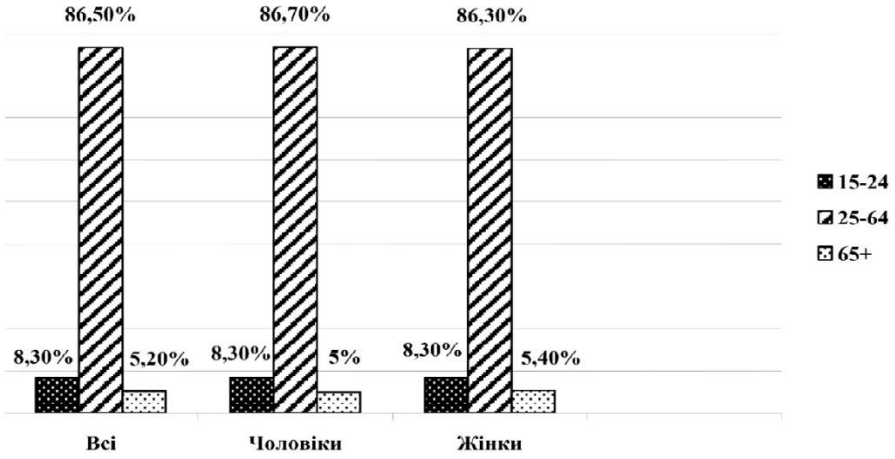


Рис. 2.2. Статево-вікова структура трудових мігрантів, 2021 р. [26]

Дорослі старшого віку більш здатні мігрувати до іноземних країн і виграють більше, ніж молодші особи, які мають менше досвіду, але у мігрантів старшого віку залишилися менш економічно активних років. Особи, як правило, рухаються у свої найпродуктивніші роки, що є великою перевагою і для країн призначення, а також для і країн походження з точки зору грошових переказів.

Справа в тому, що переважна більшість трудових мігрантів складається з дорослих людей старшого віку, а те, що деякі країни походження втрачають частину своєї робочої сили, може мати негативні наслідки для їх економічного зростання. Важливо зазначити, що еміграція саме осіб молодшого віку може забезпечити джерело грошових переказів для країн походження.

З 169 мільйонів трудових мігрантів у всьому світі 114,8 мільйона (67,9%) працюють у країнах з високим рівнем доходу, 31,4 мільйона (18,6%) у країнах з вищим середнім рівнем доходу, 17,1 мільйонів (10,1 відсотка) у країнах із нижчим середнім рівнем доходу та 5,6 млн (5,7%) у країнах із низьким рівнем доходу (рис. 2.3).

Для громадян Європейського Союзу свобода пересування і вибору місця проживання означає, що працівники мають право вільно рухатися в межах країн членів ЄС, шукати роботу і працевлаштовуватися на таких самих умовах, що пропонуються громадянам тієї чи іншої держави члена ЄС (із деякими обмеженнями). Ці правила не поширюються на громадян держав, що не належать до ЄС. Мобільність робочої сили стає питанням міграційної політики країн. З метою попередження неврегульованої, нелегальної міграції, експлуатації і «втрати мізків» деякі держави члени ЄС у співпраці із державами походження мігрантів запровадили програми обміну інформацією.

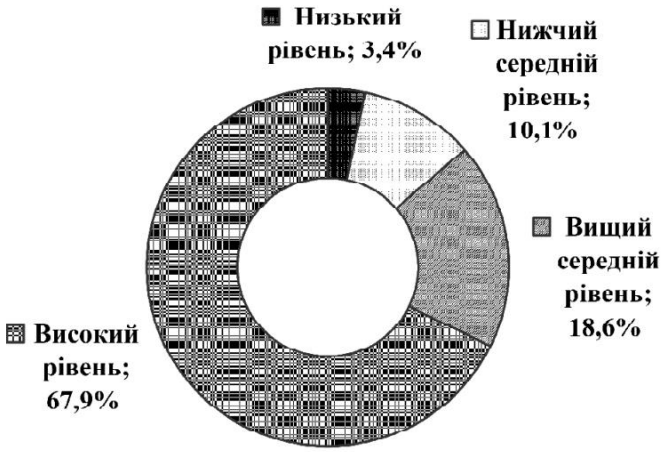


Рис. 2.3. Робітники-мігранти в країнах з різним рівнем доходів, 2021 р. [30]

Як бачимо з рисунка 2.4., 60,8% усіх трудових мігрантів сконцентровано у регіонах: Північна, Південна та Західна Європа (23,9%), Америка (23,0%), та Арабські країни (13,9%).

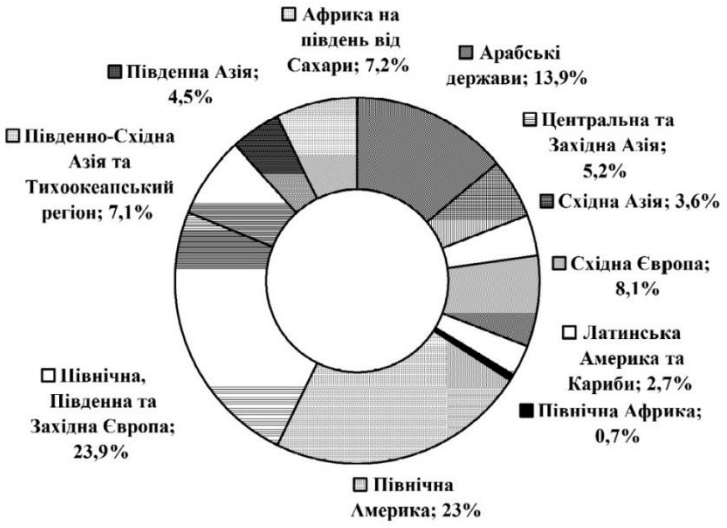


Рис. 2.4. Розподіл трудових мігрантів за регіонами світу у 2021 р. [30]

Іншими регіонами, серед яких є незначна кількість працівників мігрантів (понад 5 %), є Східна Європа, Африка на південь від Сахари, Південно-Східна Азія та Тихий океан, а також Центральна та Західна Азія. Найменша кількість трудових мігрантів знаходиться у Північній Африці (менш 1 %).

2.2. Місце України в міжнародній трудовій міграції

З другої половини XX ст. закладалися передумови формування значного еміграційного потенціалу та чинники перетворення України на країну-експортера трудових ресурсів.

Серед таких – високий професійний рівень та готовність до зміни місця проживання молодих фахівців, зростаючий запит на покращення умов життя та праці в умовах обмеження вільного переміщення.

Попри здобуту державну незалежність, четверта хвиля міграції українців зберегла масовий характер, притаманний попереднім трьом. Загальний стан відтоку населення з України, згідно офіційних статистичних даних, зображено на рис. 2.5.

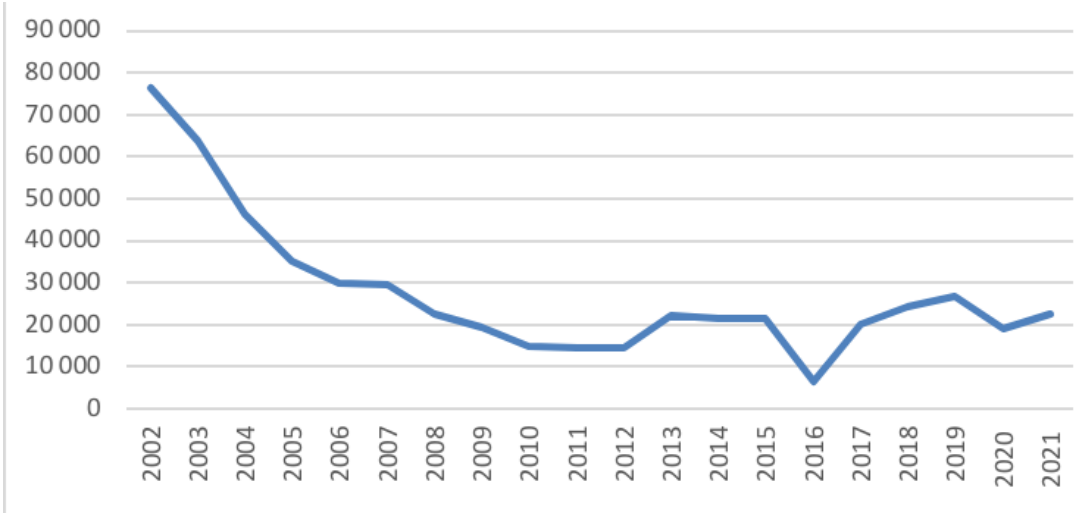


Рис. 2.5. Кількість вибулих міждержавних мігрантів (2002–2021), тис. осіб

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України [19].

Як бачимо, найбільш піковими у плані відтоку населення були перші досліджувані роки. В першу чергу це пов'язано зі значною міграційною активністю між колишніми союзними республіками. Втім, повноти картині додають дані про міграційний приріст населення України (рис. 2.6).

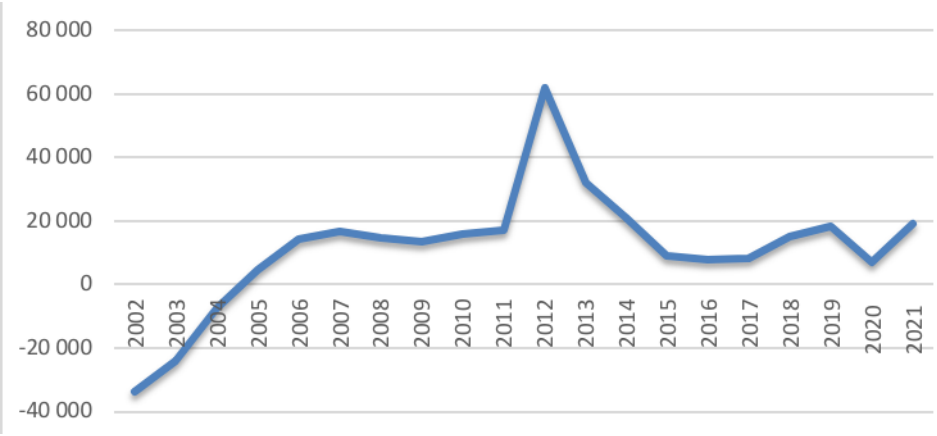


Рис. 2.6. Сальдо міграції України (2002–2021), тис. осіб

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України [19].

Попри найбільшу кількість вибулих міждержавних мігрантів зареєстровану у перші досліджувані роки, міграційний приріст до 2004 р. був від'ємним. Пікового значення він досягнув у 2002 р. і становив майже 34 тис. осіб. З поглибленням кризових явищ та скороченням обсягів міграції з України до колишніх радянських республік, спостерігається чітка тенденція від'ємного міграційного сальдо – обсяги відпливу українців за кордон перевершували обсяги припливу. Почавшись у 1994 р., така ситуація змінилася лише у 2005 р., коли сальдо міграції знову стало додатним.

Проте, на відміну від початку 1990-х років, для третього періоду характерний порівняно незначний міграційний приріст – в середньому 13–16 тис. осіб і трохи більше 60 тис. осіб у найбільш піковий 2012 р. Загалом з 2002 р. спостерігається тенденція до зменшення показника вибуття міждержавних мігрантів [15].

Згідно обстежень домогосподарств [20–22] кількість трудових мігрантів у 2005–2008 рр. становила 1,5 млн осіб (або 5,1% населення України працездатного віку), у 2010–2012 рр. – 1,2 млн осіб (4,1% відповідно), у 2015–2017 рр. – 1,3 млн осіб, 2019-2021 рр. – 1,4 млн осіб.

Переважна більшість трудових мігрантів працювали. Зокрема у 2019–2021 рр. лише 1,8% від загальної кількості трудових мігрантів за кордоном перебували у пошуках роботи.

При цьому, дозвіл на проживання та працевлаштування мали 31,7% трудових мігрантів у 2010–2014 рр., 38,7% – у 2015–2017 рр. та 38,1% – у 2019–2021 рр. Тимчасову реєстрацію отримали 39,3%, 23,7% та 13,8% відповідно. Дозвіл на роботу мали 12,8% у 2015–2017 рр. та 19,9% у 2019–2021 рр. І все ж значна частка трудових мігрантів не мала офіційного статусу – 23,2%, 16,7% та 17,9% відповідно [43]. Нині, за різними підрахунками, загальна чисельність трудових мігрантів, які одночасно працюють за кордоном, оцінюється від 1,5 до 5 млн осіб. Фахівці Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАНУ, зауважуючи можливі недоліки підрахунків, найбільш імовірною цифрою називають близько 3 млн осіб [5, с. 316].

За доступними офіційними даними, найбільшими джерелами міжнародних потоків міграції у період 2002–2012 рр. незмінно були м. Київ [11], Донецька, Дніпропетровська, Харківська, Луганська області та АР Крим. Ці регіони формували близько 50% міграційного потенціалу країни. З 2014 р. дані офіційної статистики наводяться без урахування частини зони проведення АТО та ООС, а також АР Крим, що пов’язано з анексією Криму Російською Федерацією та військовим конфліктом на Сході України. Звідси і різке скорочення чисельності міждержавних мігрантів з Луганської та Донецької областей і повна відсутність даних по Криму та Севастополю. Починаючи з 2013 р., до основних джерел міграції додаються Одеська, Закарпатська, Запорізька, Львівська та Рівненська області [39] (рис. 2.7.).

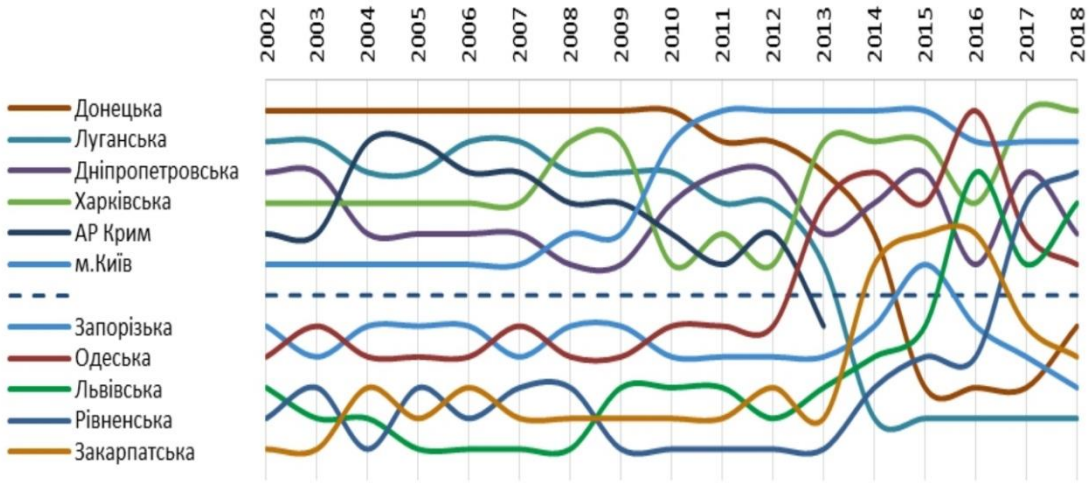


Рис. 2.7. Топ-6 регіонів-донорів мігрантів з України (2002–2018)

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України [37].

Рейтинг регіонів сформований у порядку спадання за кількістю міждержавних мігрантів, які вибули з регіону. Конкретному місцю в рейтингу відповідають лише верхні шість позицій на графіку щорічно. Пунктирна лінія відділяє їх від регіонів, які входять до топ-6 в інші роки.

Розглянемо тепер стан регіонів-донорів мігрантів з України за останні роки в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5.

Топ-5 регіонів-донорів мігрантів з України за 2019-2021 рр. [21]

Регіон	**2 019**	**2 020**	**2 021**
Львівська область	1 483	670	767
Полтавська область	1 083	535	994
Рівненська область	1 320	279	459
Харківська область	5 670	5,002	5,274
м.Київ	5 881	7,016	7,007

З таблиці 2.5. ми спостерігаємо, що основним донором є Київ та Харківська область, менше Львівська, Полтавська, Рівненська області.

Відмінну ситуацію спостерігаємо з джерелами міграції трудової. За результатами обстежень, регіони України було класифіковано за якісними характеристиками (табл. 2.6.).

Таблиця 2.6.

Групування регіонів за рівнем участі в трудових міграціях [18]

Роки	Рівень участі у трудовій міграції				
	Дуже високий	**Високий**	**Середній**	**Низький**	**Дуже низький**
2010-2013	Закарпатська Чернівецька	Івано-Франківська, Львівська, Волинська Тернопільська, Хмельницька, Черкаська	Рівненська, Вінницька, Луганська	Сумська, Херсонська, Чернігівська, Харківська, Запорізька, АР Крим, Донецька	Миколаївська, Одеська, Житомирська, Кіровоградська, м. Севастополь, Дніпропетровська, м. Київ, Полтавська, Київська
2018-2021	Закарпатська Чернівецька, Тернопільська	Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Волинська	Сумська, Херсонська, Хмельницька	Миколаївська, Чернігівська, Одеська, Вінницька, Житомирська, Харківська, Луганська*, Донецька*, Кіровоградська	Черкаська, Запорізька, Дніпропетровська, м. Київ, Полтавська, Київська

До зовнішніх трудових міграційних потоків ще з перших років незалежності найбільшою мірою були залучені західні прикордонні регіони України. Своєю чергою, найбільшим донором трудових мігрантів, за результатами 2010-2013 рр., була Закарпатська область – понад 30% та понад 20% відповідно. Загалом у 2019 р. 69% трудових мігрантів були із західних регіонів. Однак, порівняно із даними 2013 р., частка трудових мігрантів із центральних та південних регіонів помітно зросла, що свідчить про певне вирівнювання міграційної мобільності [42]. А от м. Київ, яке входить до регіонів з найвищими обсягами міждержавної міграції, має дуже низький рівень участі саме у трудових міграціях.

Множина векторів спрямування міжнародних мігрантів включає всі континенти та десятки країн світу. При цьому очевидною є спрямованість міграційних потоків переважно у країни з вищим рівнем життя та у країни близького зарубіжжя. Так, основними країнами спрямування міжнародних

мігрантів у 2019–2021 рр., незмінно були Німеччина, США, Індія, Російська Федерація та Марокко (табл. 2.7).

Таблиця 2.7.

Топ-5 країн-реципієнтів мігрантів з України (2019–2021) [37]

	2 019	**2 020**	**2 021**
Німеччина	2 048	1,279	1,639
Російська Федерація	2 936	1,852	2,508
США	4 665	1,248	1,456
Індія	1 325	1,362	1,905
Марокко	925	784	1,085

За даними обстежень домогосподарств, ключовими країнами реципієнтами трудових мігрантів з України незмінно були Російська Федерація, Італія, Чеська Республіка та Польща. Змінювалися лише пропорції розподілу трудових ресурсів між ними (рис. 2.8.).

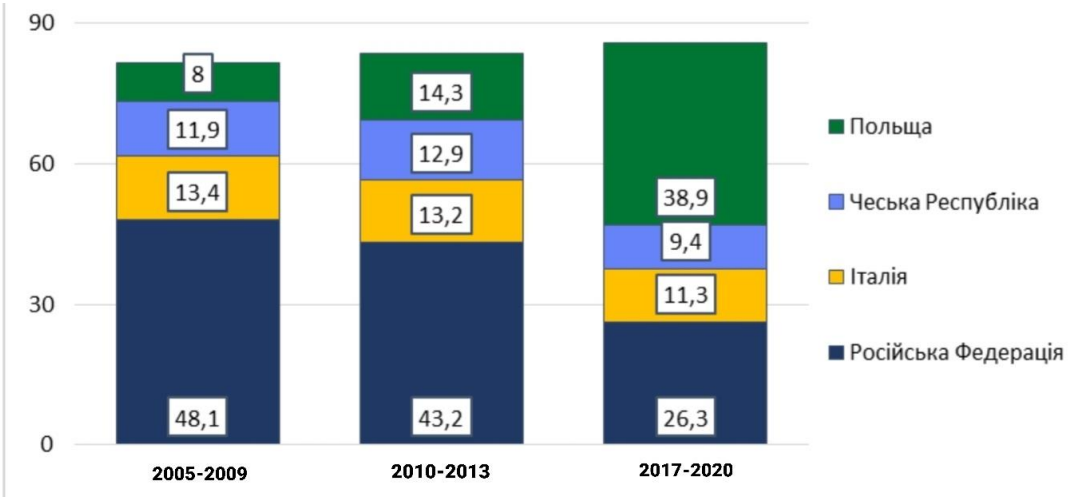


Рис. 2.8. Основні вектори спрямування трудових мігрантів за країнами перебування, % [3]

У 2017–2020 рр. закономірно істотно скоротилася кількість поїздок до Російської Федерації (зважаючи на військову агресію), натомість різко зросла трудова міграційна активність до Польщі [3]. Так, українці отримали 85% (із 660 тис.) дозволів на проживання, виданих у Польщі у 2017 р. [41]. Загалом, впродовж трьох обстежених періодів частка трудових мігрантів у цих чотирьох країнах складала більше 80% від загальної кількості. Найближчими до них, хоча й зі значним відривом, були Угорщина у 2005–2009 (3,2%), Іспанія у 2010–2013 (4,5%) та США у 2017–2020 (1,8%) [4]. Відтак, найбільш

привабливими для українців виявилися країни близького зарубіжжя та країни з вищим рівнем розвитку і кращими умовами життя та працевлаштування [13]. Цікава особливість сучасних міграційних потоків з України полягає у тому, що для трудової міграції до Росії характерним є циркулярний характер. Водночас трудові мігранти в ЄС намагаються закріпитися у цих країнах на постійній основі та перевезти до них свої родини [45].



Рис. 2.9. Обсяг приватних грошових переказів та прямих іноземних інвестицій в Україну (2008–2021) [37]

Грошові перекази трудових мігрантів є відчутним джерелом валютних надходжень до України. В складних економічних умовах 1990-х років вони забезпечили виживання багатьох українських сімей. Дані Світового банку засвідчують постійне зростання обсягів приватних грошових переказів в Україну (рис. 2.9). За винятком 2009, 2014 та 2019 рр., коли відбулося їхнє скорочення, що можна пов'язати зі складними економічними та політичними умовами [9]. Водночас, зменшення приватних грошових надходжень в Україну було не настільки відчутним, як зменшення обсягів прямих іноземних інвестицій у ці роки. За словами голови НБУ Якова Смолія, таке зростання пояснюється «збільшенням кількості трудових мігрантів і покращенням економічного стану країн, куди прямують українські мігранти» .

Роль грошових переказів в економіці України, поряд з абсолютними значеннями, ілюструють дані про їхню частку у ВВП країни. Так, у 2021 р. обсяг грошових переказів в Україну з-за кордону Світовий банк оцінив у більш

ніж 14 млрд дол. США, що склало понад 11% ВВП. Тому ігнорувати роль цього показника в економіці країни не випадає [402. Привертає увагу і той факт, що впродовж останніх восьми років разюче зростає різниця між обсягами приватних грошових переказів та обсягами прямих іноземних інвестицій в Україну.

Досліджуючи тему міжнародної трудової міграції, важко оминути увагою доробок сучасних дослідників, які спростовують міграційні міфи. Одним із таких руйнівників міфів є Хейн де Хаас. На прикладі азійських та африканських країн він спростував поширене твердження про те, що грошові перекази мігрантів витрачаються на помітне або продуктивне споживання та непродуктивні інвестиції і приводять до пасивної та небезпечної залежності від цих переказів [30]. Утім, наявна статистика по Україні свідчить про те, що грошові перекази з-за кордону рідко використовуються на ведення бізнесу. Більше того, за даними Міжнародної організації з міграції, основну частину «з'їдають» заощадження (42%) та споживчі витрати (25%) [21]. Згідно результатів обстежень домогосподарств, у структурі витрат головними статтями використання коштів були: задоволення щоденних потреб, придбання товарів довготривалого використання та придбання або реконструкція житла (рис. 7).

Варто відмітити, що у домогосподарств, які отримують грошові надходження з-за кордону, зменшується гранична схильність до інвестицій у освіту. Тобто на освіту вони витрачають менше від кожної додаткової одиниці доходу. Отже зростання надходжень навряд чи підвищуватиме попит на освіту в Україні.

Попри невтішні тенденції переважного «проїдання» грошових переказів, отриманих від мігрантів, оптимізм вселяє висновок академіка Лібанової про те, що «кожна витрачена в Україні гривня працює на українську економіку» [10]. Разом з тим, слід враховувати той факт, що позитивні результати масової трудової міграції для країни-експортера можуть проявитися лише за певних політичних, економічних та соціальних обставин. Зокрема, це стосується і

впливу грошових переказів мігрантів на економіку країни. Саме ці обставини і визначають, до якої міри буде реалізовано міграційний потенціал і якою мірою він докладеться до розвитку країни.

Впродовж перших більш ніж тридцяти років незалежності України чи не головною відмітною рисою міграції став її добровільний характер. У минуле відійшли масові міграції з політичних причин та примусові переселення [8], які сотні років супроводжували історію міграцій українського населення. Ключовими мотивами міжнародної міграції стали покращення добробуту, зростання рівня заробітку, пошук шляхів самореалізації та соціального комфорту. Останніми роками важливим чинником став безвізовий режим. Водночас відродилися й політичні та військові мотиви, а саме – пов'язані з військовою агресією Російської Федерації та анексією Криму.

Значний відбиток на прийняття українцями рішення стосовно праці за кордоном наклала ситуація на світовому, а зокрема на європейському, ринку праці. Наприклад, поляки, перебуваючи у пошуку кращих умов життя, гідної оплати праці та соціального комфорту, виїздять до сусідньої Німеччини – країни, в якій можливо задовольнити їхні прагнення. У 2021 р. у Німеччині нараховувалось 235 тис. фахівців з вищою освітою польського походження – найбільша кількість серед випускників вищих закладів освіти, які народилися в інших державах [2]. Своєю чергою, польські роботодавці радо зустрічають українців, адже вони заміщують поляків, які виїхали до Німеччини. Якщо лише кілька років тому роботодавці Польщі, Чехії та Словаччини встановлювали високі вимоги до працівників, то сьогодні, зважаючи на ситуацію відтоку їхніх фахівців до більш розвинених країн, вони змушені знижувати вимоги та навіть готові навчати та перекваліфіковувати працівників власним коштом впродовж 1–2 місяців. Відчуваючи брак власних кадрів, Польща вживає заходів аби залучити українських працівників, у тому числі, виховуючи наступні покоління майбутніх працівників, приваблюючи студентів стипендіями, грантами та навіть бюджетною формою навчання. На

залучення українського працездатного населення працюють також підготовчі мовні курси [1].

Слід розуміти, що часто в Україні потенційний працівник радше відмовиться від посади, що вимагає низької кваліфікації, або від такої, що не відповідає рівню його освіченості та запитам.

Однак ситуація кардинально змінюється при виїзді за кордон. Тобто для українців міграція часто виконує роль соціального ліфту та свідчить про «приналежність до окремого класу» [42].

Освітній рівень трудових мігрантів за роки незалежності мав хвилеподібну динаміку. Для періоду до середини 1990-х характерні високі показники висококваліфікованої та інтелектуальної складової трудової міграції – до 60% трудових мігрантів мали вищу освіту. Це пов'язано зі зменшенням попиту на фахівців з вищою освітою в умовах економічної кризи [34]. До кінця 1990-х трудова міграція охопила ширші верстви населення – показники знизились. Ближче до 2010-х – частка високоосвічених мігрантів знову зросла й у 2014–2015 рр. становила 36%.

Результати опитувань домогосподарств свідчать про значно нижчий освітній рівень трудових мігрантів порівняно з усім зайнятим населенням країни. Частка мігрантів з повною, базовою або неповною вищою освітою у періоди опитувань коливалась у межах 30–34% (рис. 2.10).

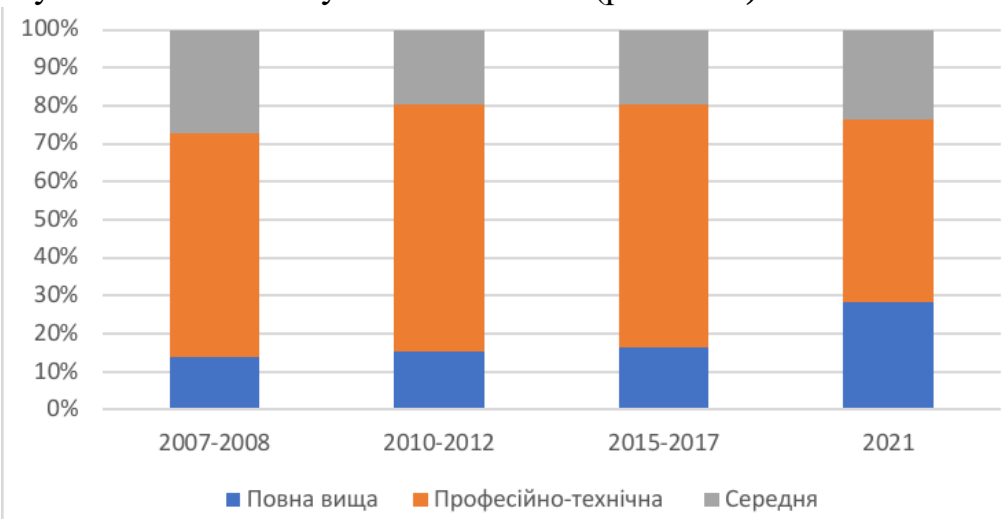


Рис. 2.10. Рівень освіти трудових мігрантів з України [34]

Як видно з рисунка 2.10, теза, яка зокрема лунає у ЗМІ, про те, що з України виїздять переважно фахівці з вищою та середньою освітою, є справедливою. Станом на 2014 р. Україна входила до першої десятки країн світу за рівнем охопленості населення вищою освітою з показником у 76% [34]. У 2017–2021 навчальному році цей показник становив 82% [35]. Відповідно наявні дані свідчать про те, що середній житель України за рівнем освіти перевершує жителя такої країни як Велика Британія або Німеччина .

З розвитком цифрової економіки трудова міграція межує з інтелектуальною міграцією. До когорти інтелектуалів нині незмінно включають фахівців ІТ-сфери. Кремнієва долина з інтелектуальним центром у Стенфордському університеті та Сіетл, як осередок діяльності корпорації Microsoft, притягують найкращі кадри з усього світу. Не є винятком й українці, які створюють там свої відомі на весь світ стартапи, наприклад PayPal. Розвинені країни зацікавлені у залученні висококласних фахівців із технічною освітою, науковими ступенями тощо [12]. Красномовною у цьому контексті є ілюстрація до одного з номерів «The Economist», на якій зображено літак, що везе мізки до США під заголовком «Give me your scientists…». Зауважимо, що коли у випадку з науковцями можна говорити про неповноту статистичних даних, то тут статистична інформація взагалі відсутня. Разом з тим, фахівці Центру економічної стратегії зазначають, що Україна посідає перше місце за кількістю працівників у галузі ІТ у Східній Європі. Середній мігрант цієї галузі – це молодий фахівець віком 21–30 років [20]. Для більшості потенційний рівень доходів не є вирішальним у прийнятті рішення про виїзд.

Ресурси ІТ-мігрантів формуються дистанційною зайнятістю. Адже на сучасному етапі розвитку технологій відпадає гостра потреба фізичної присутності висококваліфікованих фахівців, відповідно й зміни місця їхнього проживання або виїзду за кордон. Можна залишатись у країні походження і при цьому працювати на роботодавців та компанії інших країн (це яскраво підтвердили останні події, пов’язані з карантинними обмеженнями у всьому світі). Більше того, можна навіть знайти переваги у тому, щоб залишаючись в

Україні з відповідною вартістю життя, отримувати заробітну плату рівня розвинених країн. Однак у всі часи інтелектуали шукали шляхів реалізації та можливості забезпечити для себе та своїх родин соціальний комфорт, гідні умови життя та головне – безпеку. Тому робота вітчизняних висококваліфікованих фахівців у закордонних компаніях без зміни місця проживання є супутнім до інтелектуальної міграції явищем та часто стає її передумовою.

РОЗДІЛ 3. РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВОЇ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ

Як показав аналіз, основними напрямами трудових мігрантів з України є країни ЄС. Міграція сприяла зростанню загальноєвропейського ВВП, в тому числі на душу населення, і не привела до тих негативних наслідків, яких побоювалися. В цілому, міграція позитивно впливає на економіку країн ЄС: вона поліпшує аллокативну ефективність [32] ринків праці і призводить до переміщення знань і компетенцій, що спрощує міжнародну торгівлю, передачу технологій, усуває перешкоди економічному розвитку. В цілому в ЄС в результаті міграції відзначені позитивні зміни – виріс як ВВП, так і ВВП на душу населення, продуктивність праці та рівень зарплат.

Сучасний кризовий стан міграції трудових ресурсів 2020-х років в країнах ЄС більше пов'язаний із неможливістю у повній мірі використовувати іноземну трудову силу в економіці держав Європейського Союзу. Це викликано карантинними заходами у зв'язку із пандемією, обумовленою поширенням вірусу Covid-19.

Багато заробітчан покидали роботи, повернувшись додому. Серед них і українські громадяни, які опинившись на батьківщини знов прийняли статус безробітних.

Країни, які потребують іноземну робочу силу, донором якої виступаю й України у тому числі, намагаються регулювати потоки трудової міграції під часі пандемії COVID-19, адже без іноземних трудових мігрантів не можливий подальший економічних зріст в цих країнах. Зокрема наразі економіку Європи неможливо уявити без активної участі трудових мігрантів. Старіння населення і брак власної робочої сили – ось ті фактори, які спонукали країни ЄС переглянути ставлення до залучення трудових мігрантів з третіх країн.

Пандемія яскраво унаочнила роль трудової міграції для ринків праці країн ЄС. Навесні 2020 року у європейських, зокрема, польських медіа з'явилася серія публікацій, де позитивно оцінювався внесок трудових

мігрантів в економіку та розвиток суспільства. Водночас, попри рекомендації експертної спільноти, це сприятливе середовище не було використане урядом України для формування позитивного образу трудових мігрантів [42, с. 22і].

Після закінчення карантинних заходів, введених в зв'язку з поширенням коронавірусної інфекції, Німеччина, Італія, Польща, Чехія та інші країни пропускає трудових мігрантів. Таке рішення було прийнято, щоб уникнути дефіциту працівників у тих галузях економіки, які найбільші потребують зовнішньої трудової сили – сільське господарство, машинобудування тощо.

Відповідно до досліджень Європарламенту, до 2050 року Європі потрібно ще 50 млн. нових трудових іммігрантів. Отже, спалах пандемії COVID-19 не став на заваді українським громадянин, вони й надалі планують в'їжджати на заробітки в країни ЄС, зокрема в Польщу, Чехію, Італію, адже в Україні як і до пандемії, а наразі ще й більше, – посилилось безробітті [6]. Український уряд виявився не таким досвідченим у регулювання економічної діяльності країни та населення під час коронавірусу, як уряд сусідніх кран, тому ситуація з погіршенням платоспроможності населення за умові інфляційних явищ та подорожчання комунальних платежів спонукає до трудової міграції кваліфікованої та некваліфікованої робочої сили.

Можна припустити, що в разі стрімкого розвитку нової хвилі пандемії в Україні, країнах ЄС чи інших країнах призначення українських трудових мігрантів може знову зрости рівень ксенофобії та з'явитися випадки звинувачень трудових мігрантів у поширенні хвороб. Також цьому можуть сприяти випадки масової захворюваності серед трудових мігрантів, які мешкають уі скупчених і тісних умовах на виробництвах на зразок м'ясних заводів.

Підсумовуючи, в українському інформаційному просторі спостерігався спалах негативу до трудових мігрантів лише на початку пандемії. Хоча ця хвиля доволі швидко згасла, легкість її виникнення свідчить про потребу в системній інформаційній роботі зі формування адекватного образу трудового мігранта та міграції як явища в українському інформаційному просторі.

Також загалом тема трудової міграції під час пандемії відійшла на другий план, і інтерес до неї з боку медіа дещо зменшився порівняно з періодом до пандемії. Це несе ризики недостатнього представлення інтересів трудових мігрантів у порядку денному влади, яка орієнтується на відображену в медіа суспільну думку.

Помітність теми української трудової міграції у Європейському Союзі, навпаки, імовірно, зросла. Однак цей інтерес не був у достатній мірі використаний українською владою для формування позитивного образу українських працівників, що сприяло би зменшенню рівня ксенофобії та ризиків для трудових мігрантів [42].

Отже, для регулювання процесі трудової міграції пріоритетними напрямками дій є: захисті соціальних, економічних і культурних інтересів українських трудових мігрантів за кордоном. Він визначає пріоритети в створенні правових і соціально-економічних правил регулювання зовнішньоекономічної міграції громадян, збереження трудового та інтелектуального потенціалу громадян, завершення формування законодавства з проблемі міграції та вдосконаленні системи організації органів виконавчої влади, що займаються питаннями міграції; виконання завдань, пов’язаних з міграційними процесами.

Одним з найважливіших елементів нормативного механізму є міжнародні трудові договори. Такі домовленості укладені з Латвією, Литвою, Португалією, Польщею та Словаччиною. Вищезазначені угоди є одним з найбільш ефективних механізмів забезпечення прав українських трудових мігрантів за кордоном. Як правило, такі контракти обумовлюють можливість

конкретного працевлаштування на строк від 6 місяців до 4 років. У той же час вони точно визначають кількість людей, які можуть бути працевлаштовані в певний період часу.

Крім міжнародних угод, національне законодавство також відіграє надзвичайно важливу роль в регулюванні міграційної політики України.

Необхідно терміново внести зміни в діючі Кримінальний кодекс України та Цивільний кодекс, а також прийняти новий закон про міграцію. Ухвалення такого нормативно-правового акта сприятиме ефективній реалізації міграційної політики.

Розширення Європейського Союзу також стало серйозною проблемою для України, яка, з огляду на її безпосереднє сусідство зі ЄС, повинна скоригувати свою міграційну політику, зокрема, за допомогою:

1) внесення змін до законодавства про міграцію;

2) запровадження ефективного управління міграційними процесами;

3) організація правил зовнішніх кордонів і правил їх перетину;

4) організація національного ринку праці та соціальної сфери.

Реалізація вищезазначених постулатів сприятиме інтеграції України з Європейським Союзом і перетворенню Європи в зону «свободи, безпеки та справедливості».

Крім того, визначено стратегічну цілю по нормалізації трудової міграції. Нею є стабілізація внутрішньої загально-соціально-економічної ситуації в Україні, яка має забезпечити підвищення рівня зайнятості, поліпшення умові та оплати праці тощо.

З боку українського уряду мають бути прийняті заходи щодо оформлення легального працевлаштування українських громадян закордоном задля їх захисту на території іншої країни. Українське міграційне законодавство має ґрунтуватись на визнанні конституційних праві людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання.

Уряду України, як країні походження трудових мігрантів, рекомендується підтримувати та забезпечувати соціальний захист своїх громадян за кордоном та після повернення. Часто це трудові мігранти, які втратили роботу, зазнали сильного стресу, застрягли за кордоном, чи опинилися в іншій ситуації.

На рис. 3.1 представлено деякі найбільш важливі поточні заходи, що є необхідними для вдосконалення процесів регулювання і координації трудової міграції населення за сучасних умов.

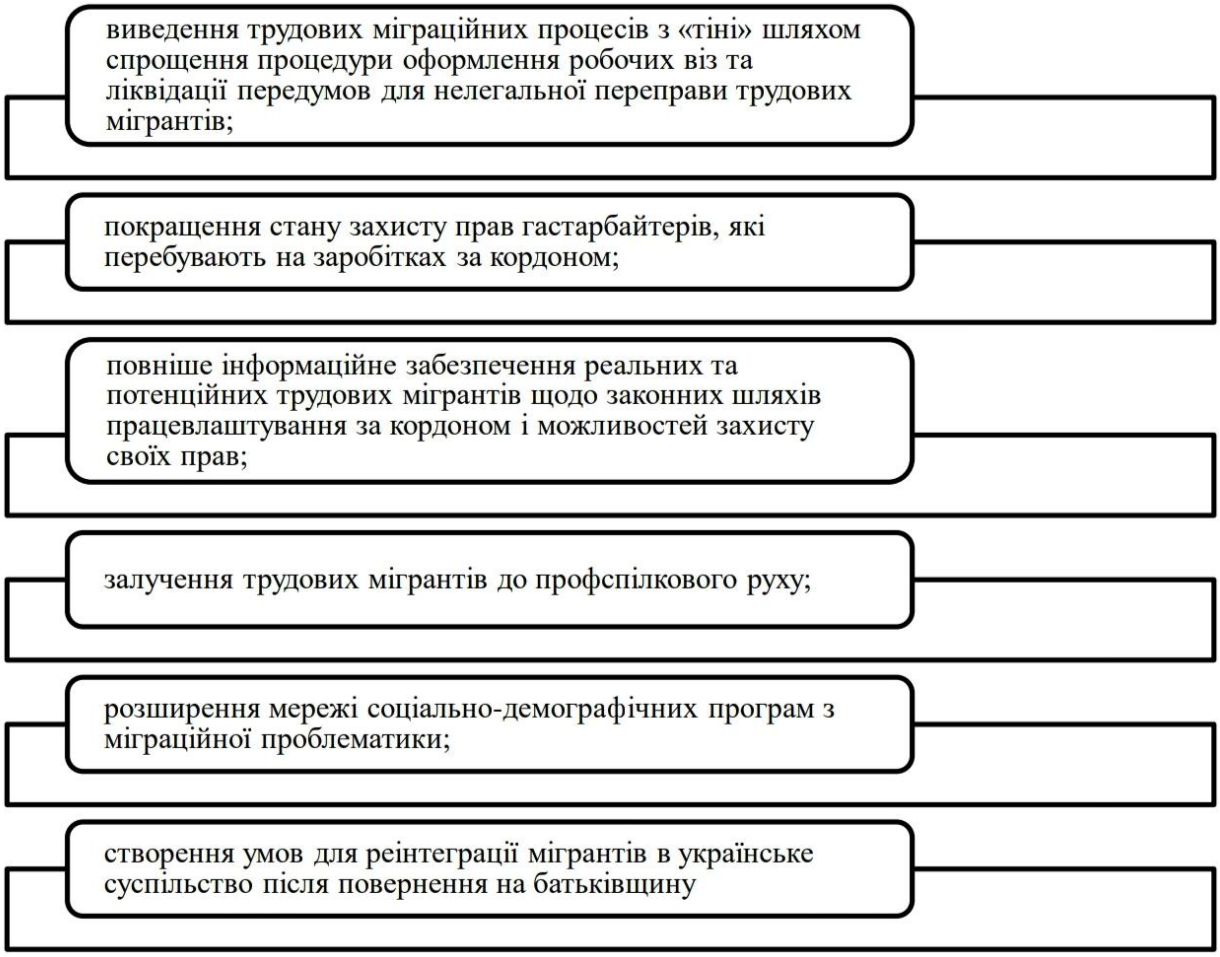


Рисунок 3.1. Напрями регулювання трудової міграції

До заходів підтримки та захисту в короткостроковій перспективі можуть належати:

– інформаційні кампанії щодо доступу до послуг охорони здоров'я та соціального захисту в країнах призначення через дипломатичні установи або партнерські установи і медіа в країнах призначення.

– допомога у поверненні та безкоштовні карантинні заходи після повернення;

– сприяння у доступі до медичних послуг і соціального захисту для мігрантів, які повертаються, та їхніх родин [42].

У підсумку слід визначити, що перед урядом України поставлено основні задачі управління трудовою міграцією за сучасних умов:

по-перше, визначення реальних та оптимальних показників міграційних процесів;

по-друге, виведення з «тіні» міжнародних трудових потоків;

по-третє, надання дієвої соціально-правової допомоги учасникам міграційних переміщень;

по-четверте, залучення зароблених за кордоном коштів в економіку України тощо.

Задля досягнення цих та інших задач необхідне реформування системи регулювання трудовою міграцією. Базовим принципом управління міграційними процесами повинно виступати максимальне поєднання індивідуальних потреб особи, яка має намір працювати за кордоном, з інтересами держави.

Скоріше за все, масштаби зовнішніх міграцій зростатимуть. Аналізуючи роботи українських науковців визначено можливості впливу на міграційну поведінку. Так, можна зменшити їх потенційний обсяг, зокрема шляхом переорієнтації частини потенційних мігрантів на розвинутіші ринки праці інших місті України, можна підвищити налаштованість мігрантів на повернення на Батьківщину. Для цього потрібні комплексні дії й усвідомлення того, що економічне зростання автоматично не спричинить зміну міграційних потоків. Розраховувати на помітне зменшення масштабів відпливу населення можна тільки за умови підвищення середньої зарплати принаймні до 70–75 % аналогів східноєвропейських країн. Але і тоді налаштованість на еміграцію через високий потенціалі збережеться.

Важливою і перспективною є переорієнтація потенційних трудових мігрантів, особливо з сіл та невеликих міст, із зовнішнього на внутрішній ринок праці. Цьому сприятиме, по-перше, будівництво та ремонті доріг, відновлення транспортної мережі. Результатом стане інтеграція локальних ринків праці в єдиний національний чи у низку регіональних. Це дасть можливість мешканцям сіл та невеликих міст жити вдома, а працювати на умовах маятникової міграції у містах із більш розвинутим ринком праці. По-

друге, нагальною необхідністю є формування ринку тимчасового і соціального житла. Це забезпечить доступність тимчасової роботи у віддалених поселеннях, передусім молодим людям, які шукають свою професію, свою долю. Нарешті, по-третє, державні інвестиції в будівельну галузь створять сучасні робочі місця і в будівництві, і в дотичних галузях, у випадку дорожнього будівництва також і в готельному, ресторанному бізнесі, обслуговуванні автотранспорту тощо. Нагально необхідним є поєднання загальних напрямів та заходів, що матимуть на меті зменшення масштабів відпливу населення, із специфічними, орієнтованими на конкретні контингенти мігрантів.

Міграційна мобільність українців (як і поляків, німців, естонців, литовців, ірландців, італійців) є доволі високою на відміну від, наприклад, французів, угорців, болгар. Тому підвищення зарплаті до співставного з сусідніми країнами рівня, безперечно, зменшить масштаби поширення міграційних настроїв, але не скасує їх повністю.

Створення позитивної міграційної ситуації в країні видається можливим лише у контексті підвищення рівня життя населення. Тому на сьогодні особливої актуальності набуває непряма міграційна політика, а саме поліпшення стану національного ринку праці, житлобудівництва, освіти, сфери соціальної безпеки та охорони здоров'я тощо. При чому найбільше уваги має приділятися регіонам із найвищою кількістю реальних та потенційних трудових мігрантів, оскільки масова трудова еміграція зі певних областей виступає свого роду індикатором недостатнього соціально-економічного розвитку регіону.

З боку українського уряду необхідним є сприяння сталому розвитку регіонів України, вживання ряду заходів, спрямованих на макроекономічну стабілізацію та оздоровлення економіки, а саме: створення робочих місць, розширення іноземного інвестування тощо.

ВИСНОВКИ

В останні роки наша країна, на жаль, переживає бум трудової міжнародної міграції. Військова агресія з боку Російської Федерації, бойові дії на сході України та погіршення економічної ситуації змусило мільйони українців шукати нове джерело доходів у інших країнах для поліпшення добробуту своїх сімей. Основні причини, які підштовхують до трудової міграції полягають у відсутності у деяких регіонах робочих місць з достатнім заробітком та перспектив для молоді. Українці добре це розуміють та намагаються знайти можливість працевлаштування за межами України у тих країнах, де набагато вища оплата праці та соціальні стандарти життя.

В роботі для досягнення мети:

1) Було визначено сутність міжнародної трудової міграції. Міжнародна трудова міграція – це переміщення трудових ресурсів між країнами та використання цих ресурсів за межами національних кордонів протягом якось періоду часу.

2) Були визначено наступну класифікацію міжнародної трудової міграції: за тривалістю перебування – постійна та тимчасова (довготривала, короткотривала, крокова, маятникова, сезонна, циклічна, ротаційна); за рівнем кваліфікації трудових мігрантів; за способом організації (організована, стихійна); за правовим статусом (нелегальна, напіврегульована, врегульована); за географічним критерієм (з точки зору напрямку переміщення, за типом населеного пункту).

3) Окреслено основні позитивні та негативні наслідки трудової міжнародної міграції як для країни-донора, так і для країни-реципієнта. Серед позитивних є підвищення рівня життя трудового мігранта та його родини, поповнення внутрішнього ринку праці переважно більш дешевшою робочою силою, підвищення кваліфікації трудового мігранта, підвищення конкуренції на внутрішньому ринку праці, можливість створення нових робочих місць через відкриття трудовими мігрантами свого бізнесу за рахунок зароблених ними коштів за кордоном, розширення культурного різноманіття. Серед

негативних ми визначили відтік людського капіталу, підвищення тиску на внутрішній ринок праці іноземної робочої сили, відтік «мізків», неконтрольовані зростаючі масштаби нелегальних мігрантів, відтік національної валюти, підвищення конкуренції на внутрішньому ринку праці, старіння населення, декваліфікації внаслідок виконання закордоном переважно низько кваліфікованих робіт;

4) Проаналізувавши загальну ситуацію сучасного стану процесу трудової міжнародної міграції та динаміку можна зробити висновок, що в 2021 році зареєстровано близько 169 млн осіб. Найбільша кількість мігрантів мігрували до країн Європи та Азії. Але протягом останніх 20 років регіоном з найбільшою часткою мігрантів залишається Океанія, а країною – США.

Міжнародні мігранти найчастіше прямують до США, Канади, Німеччини, Франції, Великобританії, Італії, ОАЕ, Саудівської Аравії, Російської Федерації, Австралії. Визначено, що близько 63 % серед всіх міжнародних мігрантів є трудовими мігрантами. Переважна більшість з них зайняті у сфері послуг. Загалом зі 169 млн трудових мігрантів 146,2 млн (86,5 %) складали працездатні особи у віці 25-64 років. Частка молоді у віці 15-24 років становила 8,3%, а питома вага осіб віком більш 65 років була 5,2 % із загального числа трудових мігрантів.

5) Згідно визначених кількісних та якісних критеріїв дослідження обґрунтовано основні риси трудової міграції, а також здійснено порівняння з міжнародною міграцією з України загалом за основними джерелами та векторами спрямування. По-перше, головною особливістю міграції з незалежної України став її масовий характер. По-друге, трудові міграційні потоки формувалися переважно західними регіонами, у той час як основними донорами міжнародних мігрантів були м. Київ та східні регіони. По-третє, трудові мігранти тяжіли до країн близького зарубіжжя та до країн з вищим рівнем життя, як-то Польща, Італія, Чеська Республіка. Для міжнародних мігрантів це – США, Ізраїль та Німеччина, трудова міграція до яких становила менше 2%. У обох випадках серед лідерів є Російська Федерація, проте

абсолютне значення кількості мігрантів до цієї країни значно скоротилося в останні роки, що є закономірним, зважаючи на військову агресію та анексію Криму Російською Федерацією. Сучасна ситуація на світовому ринку праці сформувала таку особливість трудової міграції як затребуваність українських мігрантів, до прикладу у Польщі, де роботодавці створюють умови для ширшого залучення працівників з України. По-четверте, відбувається постійне зростання обсягів приватних грошових переказів в Україну та їхньої ролі в економіці порівняно з прямими іноземними інвестиціями. Однак переважне витрачання цих надходжень на задоволення щоденних потреб та придбання товарів довготривалого використання, разом зі зменшенням граничної схильності до інвестицій у освіту дещо нівелює потенційний економічний ефект. По-п'яте, якщо для початку періоду незалежності притаманним був добровільний характер міграцій, а мотивами були покращення добробуту, зростання рівня заробітку, пошук шляхів самореалізації та соціального комфорту, то в останні роки поряд з ситуацією на світовому ринку праці та безвізовим режимом додаються, характерні для попередніх хвиль, політичні і військові мотиви. По-шосте, змін зазнає освітній рівень трудових мігрантів, який був високим у перші роки незалежності та починаючи з кінця 2000-х. По-сьоме, сучасна інтелектуальна міграція набуває нових рис, формуючи, зокрема, клас мігрантів-інтелектуалів галузі ІТ.

6) Було розглянуто сучасний стан регулювання в Україні міжнародної трудової міграції та було визначено основні напрями: виведення трудових міграційних процесів з «тіні» шляхом спрощення процедури оформлення робочих віз та ліквідації передумов для нелегальної переправи трудових мігрантів; покращення стану захисту прав гастарбайтерів, які перебувають на заробітках за кордоном; повніше інформаційне забезпечення реальних та потенційних трудових мігрантів щодо законних шляхів працевлаштування за кордоном і можливостей захисту своїх прав; залучення трудових мігрантів до профспілкового руху; розширення мережі соціально-демографічних програм з

міграційної проблематики; створення умов для реінтеграції мігрантів в українське суспільство після повернення на батьківщину.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Brettell C., Hollifield J. F. Migrationtheory : talkingacrossdisciplines / C. Brettell, J. F. Hollifield / NewYork : Routledge. – 2015. – 356 p.
2. Everett S. Lee A Theory of Migration /LeeEverett // Demography. – Vol. 3. – No. 1. – 1966.– P. 47-57.
3. Narodowy Bank Polski. Kwartalny raport o rynku pracy w Ikw. 2021 r. / NBP. –2021. – 42 s. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.nbp.pl/publikacje/rynek_pracy/rynek_pracy_2017_1kw.pdf#page=29
4. World Bank Migrationand Remittances. Data Release: Annual Remittances Data. − [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.worldbank.org/en/topic/labormarkets/brief/migration-and-remittances
5. World Population Clock: 7.8 Billion People (2021) - Worldometers [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.worldometers.info/world-population/World Migration Report 2022: «Migration and Migrants: A Global Overview» / WorldBank. – 2022. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022-chapter-2
6. World Bank COVID-19 Crisis Through a Migration Lens/ World Bank, Knomad: Migration and Development. – April 2020. – Brief 32. – 37 p. − [Електронний ресурс]. – Режим доступу:https://www.knomad.org/sites/default/files/2020-06/R8_Migration%26Remittances_brief32.pdf
7. Акопян В. Соціологічні підходи до вивчення трудової міграції / В. Акопян // Соціологія і право. – 2014. – № 1 (23). – С. 61 - 69.
8. Близько 1,5 мільйона українців працюють у Польщі–експерт. Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України. 08.07.2021. − [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2735716-blizko-15-miljona-ukrainciv-pracuut-u-polsi-ekspert.html

9. В 2019 році українці в Польщі витратили рекордну суму грошей – статистика. − [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://news.finance.ua/ru/news/-/465562/v-2019-godu-ukraintsy-v-polshe-potratili-rekordnuyu-summu-deneg-statistika
10. Всеукраїнська асоціація компаній з міжнародного працевлаштування − [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ampua.org/novyny/ukrainci-otrimali-naybilshe-dozvoli/
11. Драгунова Т. Просторовий аналіз міграційного процесу в м. Києві / Т. Драгунова // Статистика України. – 2004. – №1. – С. 72-79.
12. Задоя А.О. Підприємницькі та міграційні устремління української молоді / А.О. Задоя // Європейський вектор економічного розвитку. – 2018. – № 2 (25) – С. 36-45.
13. Зануда А. Польща програє бій за робочі руки українців. Куди вони поїдуть? BBC News Україна. 2021. − [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www/bbc/com/ukrainian/features-russian-46191346
14. Каслз С. Глобальні тенденції та проблеми. Міжнародна міграція на початку XXI століття: глобальні тенденції та проблеми /С. Каслз// Міжнародний журнал соціальних наук. – 2001. – № 032. – С. 27 - 42.
15. Кизима І. С. Чинники зовнішньої трудової міграції населення України / І. С. Кизима // Наукові праці КНТУ. Економічні науки. – 2009. – № 15. – С. 365-369.
16. Конвенція «Про правовий статус трудящих-мігрантів і членів їхніх сімей держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав» від 14.11.2008 року: Законодавство України [Електронний ресурс]. − Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_j82
17. Конвенція № 97 Міжнародної організації праці «Про працівників-мігрантів (переглянута 1949 року)» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uazakon.com/documents/date_bo/pg_gwgwxr.htm

18. Кукурудза І., Ромащенко Т. Україна у світових процесах трудової міграції : монографія / І. Кукурудза, Т. Ромащенко // Черкаси : ЧНУ імені Богдана Хмельницького. – 2012. – 252 с.
19. Лібанова Е.М. Зовнішні трудові міграції українців: масштаби, причини, наслідки / Е.М. Лібанова // Демографія та соціальна економіка. – 2018. – № 2 (33). – С. 11-26.
20. Міграційний профіль України за 2021 / Державна міграційна служба України. – 2022.− 94 с. − [Електронний ресурс]. – Режим доступу:https://dmsu.gov.ua/assets/files/mig_profil/migprofil_2022.pdf
21. Міграція в Україні: факти і цифри Міжнародна організація з міграції (МОМ) / Фонд розвитку МОМ, Представництво в Україні. – Київ: МОМ. – 2021 – 20 с.− [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://iom.org.ua/sites/default/files/iom-ukraine_facts-ukr_2019.pdf
22. Міжнародна конвенція «Про захист прав всіх трудящих-мігрантів та членів їх сімей» Прийняття від 18.12.1990: Законодавство України [Електронний ресурс]. − Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_203#Text
23. Моджина. Н. В. Міграція як індикатор соціально-економічної кризи / Н. В. Моджина, Р. А. Каров. – 2016. – № 12 (116). – С. 741-744.
24. Ніколаєвський В.М., Прохоренко Н.Є. Теоретико-методологічні засади вивчення міграції населення / В.М. Ніколаєвський // Вісник міжнародного слов'янського університету. – 2009. – Т. 12. – №1. – С. 34-39.
25. Новосад К. Я. Соціальні ризики міжнародної трудової міграції з України: дис. канд. соц. наук / К. Я. Новосад // ДВНЗ «УНУ»,«ЛНУ ім.Івана Франка». – Ужгород. – 2018. – 218 с.
26. Останні тренди трудової міграції: Польща – лідер серед ЄС. − [Електронний ресурс]. – Режим доступу:https://ampua.org/novyny/ostanni-trendi-trudovoi-migracii-pol/

27. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/
28. П’ятковська О. Класифікація видів міжнародної трудової міграції: окреслення операційних понять / О. П’ятковська // Галицький економічний вісник. – 2011. – №1(30). – С. 30-34.
29. Перекази грошей українських трудових мігрантів не зменшуються. Всеукраїнська асоціація компаній з міжнародного працевлаштування − [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ampua.org/novyny/perekazi-groshey-ukrainskikh-trudovi/
30. Римаренко Ю. Міграційні процеси в сучасному світі: світовий, регіональний та національний виміри: Понятійний апарат, концептуальні підходи, теорія та практика: Енциклопедія / за ред. Ю. Римаренка // НАНУ, Ін-т держави і права. – Київ: «Довіра», 1998. – 912 с.
31. Ровенчак О. Визначення та класифікації міграцій: наближення до операційних понять / О. Ровенчак // Політичний менеджмент. – 2006. – №2. – С. 127–139.
32. Розподіл постійного населення України за статтю та віком на 1 січня 2022 року. за ред. Тімоніної М. / за ред. М. Тімоніної // Державна служба статистики України. Статистичний збірник. – Київ. – 2022. – 344 с. − [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2020/roz_nas20.pdf
33. Романенко І.О. Статистичний аналіз трудової міграції: дис. канд. екон. наук / І.О. Романенко // ДВНЗ «КНЕУ ім. Вадима Гетьмана». – Київ. – 2015. – 189 с.
34. Романюк А. Міграційні процеси у Львівській області / А. Романюк // Українські варіанти. – 1997. – № 2. – С. 21 - 25.
35. Рижкова А. Н. Поняття та види трудової міграції / А. Н. Рижкова //– 2014. – № 21 (80). – С. 535-538.

36. Сайт Eurostat, Firstpermitsbyreason, lengthofvalidityandcitizenship−[Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/MIGR_RESFIRST__custom_254749/default/table?lang=en
37. Сайт Державної служби статистики України − [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.ukrstat.gov.ua/
38. Статистика Національного банку України. Статистика зовнішнього сектору. Грошові перекази в Україну. − [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/files/ES/Perekaz_y.pdf
39. Теслюк Р. Т. Суспільно-географічні аспекти якості життя населення регіону (на матеріалах Львівської області) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук: 11.00.02 «Економічна і соціальна географія» / Р. Т. Теслюк. – Львів, 2008. – 20 с.
40. Тімофєєв А. Проблеми зовнішньої трудової міграції в Україні: сучасні тенденції / А. Тімофєєв // Синопсис: текст, контекст, медіа. – ДВНЗ «КНУ ім. Б. Грінченка». – 2013. – № 2. – Режим доступу: http:nbuv.gov.ua/UJRN/stkm_2013_2_13
41. У Польщі офіційно працює 507 тис. українців, Всеукраїнська асоціація компаній з міжнародного працевлаштування − [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ampua.org/novyny/u-polshhi-oficiyno-pracyuie-507-tis-ukrainc/50. Українці отримали найбільше дозволів на проживання в країнах ЄС.
42. Українське суспільство: міграційний вимір, національна доповідь, ключові результати / Київ : Інститут соціології НАН України. – 2019. – 35 с. − [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nas.gov.ua/text/pdfNews/migration_national_report_main_results.pdf
43. Українці стали останнім резервом робочої сили для ЄС, Всеукраїнська асоціація компаній з міжнародного працевлаштування − [Електронний

ресурс]. – Режим доступу: https://ampua.org/novyny/ukrainci-stali-ostannim-rezervom-rob/

44. Хомич Л. Зовнішня трудова міграція населення України: масштаби, сучасні ознаки та географія / Л. Хомич // Регіональні проблеми України. – Херсон, 2007. – С. 310-316.
45. Шелюк В. Соціальна міграція: Етапи, функції, типи / В. Шелюк // Перспективи. – 2001. – № 3 (15). – С. 45 - 50.

Відгук керівника кваліфікаційної (магістерської) роботи

Кваліфікаційна (магістерська) робота студентки гр МЕМз 21-1 Срібної Марини Юріївни на тему: «Розвиток міжнародної трудової міграції та її наслідки для України» виконана вчасно та на належному теоретичному та практичному рівнях; має необхідну кількість аналітичного матеріалу для дослідження проблематики. Відповідає встановленим, до таких видів робіт, нормам.

До недоліків можна віднести: незначні порушення при оформленні роботи, зокрема при посиланнях на джерела інформації та оформленні літературних джерел, описовість, відсутність прогнозу подальшого розвитку міграції . Однак, дані зауваження суттєво не впливають на якість випускної кваліфікаційної роботи студентки групи МЕМз 21-1 Срібної М. Ю.

Кваліфікаційна(магістерська) робота Срібної М. Ю. рекомендується до захисту з позитивною оцінкою.

Керівник кваліфікаційної (магістерської) роботи _____ 10.12.2022
(підпис) (дата)

Висновок кафедри про кваліфікаційну (магістерську) роботу
Кваліфікаційна (магістерська) робота здобувача вищої освіти
Срібної Марини Юріївни

після попереднього захисту розглянута на засіданні кафедри, протокол від «09» 01 2023 № 2 допущена/не допущена до захисту на екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри _____ _____
(підпис) (прізвище, ініціали)

РЕЦЕНЗІЯ
на кваліфікаційну (магістерську) роботу

здобувача вищої освіти Університету ДФС України
Срібної Марини Юріївни
на тему: «Розвиток міжнародної трудової міграції та її наслідки для України»

Актуальність теми. У сучасному глобалізованому світі наявність міждержавних міграційних зв'язків логічний та необхідний процес. Участь країн у міграційних процесах може мати різні наслідки, в залежності від того, як використовувати переваги, які надає світовий ринок праці. Зростання впливу міграції на розвиток економік країн визначає актуальність даного дослідження.

Наукова новизна. Проведено теоретичне дослідження міждержавних міграційних зв'язків України в умовах світової пандемії.

Якість проведеного аналізу проблеми, текстового та табличного матеріалу. Проведений аналіз теоретичного та статистичного матеріалу відповідає встановленим вимогам та в повній мірі розкриває поставлені у вступі завдання. У випускній роботі в повній мірі наочно зображені тенденції та динаміка розвитку предмету дослідження.

Обґрунтованість пропозицій і висновків та їх практична цінність у роботі підприємства, установи, організації, МФУ України. В роботі описані перспективи розвитку міждержавних міграційних зв'язків України та надані пропозиції щодо їх покращення. Теоетичні висновки та узагальнення, які викладені в роботі Срібної М. Ю. можуть бути використаня для подальших досліджень з даного напрямку.

Наявність недоліків. До недоліків можна віднести, зокрема, описовість та відсутність детальних пропозицій щодо покращення економічного стану України. Однак зазначені недоліки суттєво не впливають на якість кваліфікаційної (магістерської) роботи Срібна М. Ю.

Загальний висновок і оцінка роботи. Кваліфікаційна (магістерська) робота студентки групи Мемз 21-1 Срібної Марини Юріївни на тему «Розвиток міжнародної трудової міграції та її наслідки для України» відповідає встановленим вимогам та рекомендується до захисту (кількість балів за роботу -4).

Рецензент Л.В.Слюсарева, д.е.н., доцент
зав.кафедри економіки, підприємництва
та економічної безпеки ДПУ

«10» січня 2023 р.

Державний податковий університет
Підпис _____ засвідчую:
Начальник відділу роботи з персоналом
«___» _____ 20___ р.

Навчально-науковий інститут економічної безпеки та митної справи

Кафедра міжнародних економічних відносин

ДОВІДКА
про перевірку курсової/випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи на академічний плагіат

П. І. Б. автора роботи

Срібна Марина Юріївна

Курс/група МЕМз-21-1

Тема курсової/випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи

«РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ ТА ЇЇ НАСЛІДКИ ДЛЯ УКРАЇНИ»

П. І. Б. наукового керівника
Коляда О.В.

Дата захисту

08. 02. 2023

За результатом перевірки оригінальний текст у роботі становить 81,7 % Відсоток схожості (складається з правомірних запозичень (посилання, цитування) і неправомірних запозичень (пояснення щодо відсотку тексту, який не є оригінальним (н/д, стаття або інші роботи автора, які є у базі, але вони не зазначені в літературних джерелах) 18,3 %, цитат 1,02 %.

Провідний фахівець  Рябенко М.С.